

GÖTEBORGS UNIVERSITET
INSTITUTIONEN FÖR SOCIALT ARBETE

”I stort sett den enda vägen till ett normalt liv”

En kvalitativ studie om socialsekreterares beslutsprocesser och avvägningar
gällande tränings- och referensboende

SQ4562, Vetenskapligt arbete i socialt arbete, 15 hp
Scientific Work in Social Work, 15 higher education credits
Kandidatnivå
VT 2015
Författare: Virve Laagus Jönsen och Adam Lindquist
Handledare: Lars Rönnmark

Abstract

Titel	”I stort sett den enda vägen till ett normalt liv” - en kvalitativ studie om socialsekreterares beslutsprocesser och avvägningar gällande tränings- och referensboende
Författare	Virve Laagus Jönsen och Adam Lindquist
Nyckelord	“hemlöshet”, “socialsekreterare”, “beslut”, “träningsboende”, “referensboende”

Syftet med studien var att undersöka och synliggöra hur socialsekreterare fattar beslut om tränings- och referensboende för hemlösa personer med missbruk och/eller psykisk ohälsa. Fokus för studien låg på hur socialsekreterares beslutsprocesser ser ut och vilka avvägningar som ingår i dem. Undersökningen hade en kvalitativ ansats och byggde på semistrukturerade intervjuer med fem enskilda socialsekreterare samt en fördjupningsintervju vid vilken två av dessa deltog. Analysen var tematisk med inslag av meningskoncentrering och empirin analyserades med hjälp av de teoretiska begreppen accounts, disciplinering, gräsrotsbyråkrati och diskretion. Resultaten visade att bedömning av klientens motivation och vilja, boendekapacitet, historia samt risken för att misslyckas i boendet ofta ingår i beslutsprocesser i ärenden som gäller tränings- och referensboende. Socialsekreterarna anser att insatsen är en väg till ett eget boende och ett normalt liv för personer som har hamnat utanför bostadsmarknaden. Studiens slutsatser visade att socialsekreterarna verkar inom ett system med disciplinerande drag som bland annat tar sig uttryck i boendeinsatsernas villkor. Socialsekreterarna använder sig av accounts för att förhålla sig till och förklara de motsägelser som ryms inom arbetet med boendeinsatsen. Slutsatserna visade också att socialsekreterarna har en betydande diskretion i förhållande till organisationen och utvecklar olika strategier för att förhålla sig till detta.

Tack

Vi vill rikta ett stort tack till våra fem informanter, som generöst bidragit med sin tid och sina erfarenheter. Vi vill även tacka vår handledare, Lasse, för snabb respons, värdefulla synpunkter, kreativ miljö och välbehövlig uppmuntran. Slutligen vill vi tacka våra studiekamrater, Karin och Mikaela, för ovärderliga synpunkter i samband med seminariebehandling. Utan er alla hade detta inte varit möjligt.

Innehåll

1. Introduktion och problemformulering.....	1
1.1 Syfte och frågeställningar.....	2
1.2 Bakgrund: boendeinsatser för hemlösa i Göteborg.....	2
1.3 Studiens relevans för socialt arbete.....	6
2. Tidigare forskning.....	7
2.1 Forskning om beslutsfattande.....	7
2.2 Forskning om socialt boende.....	9
2.3 Tidigare forskning i relation till föreliggande studie.....	13
3. Teoretiska utgångspunkter för analys.....	14
3.1 Accounts och legitimerande förklaringar.....	14
3.2 Disciplinering.....	15
3.3 Gräsrotsbyråkrati och diskretion.....	16
3.4 Om uppsatsens teoretiska ramverk.....	19
4. Metod.....	21
4.1 Metodval.....	21
4.2 Urvalsprocess.....	22
4.3 Förförståelse och position.....	24
4.4 Litteratursökning.....	25
4.5 Expertintervju.....	26
4.6 Etiska överväganden.....	27
4.7 Genomförande av enskilda intervjuer.....	29
4.8 Genomförande av fördjupningsintervju.....	30
4.9 Analysmetod.....	32
4.10 Arbetsfördelning.....	33
4.11 Kvalitet.....	33
5. Resultat och analys.....	35
5.1 Introduktion: klienten och ärendets gång.....	36
5.2 Insatsen och vägen mellan boenden.....	38
5.3 Villkoren och andra aktörer.....	42
5.4 Motivation, vilja och förmåga.....	49

5.5 Boendekapacitet.....	52
5.6 Misslyckanden.....	58
6. Slutsatser.....	61
6.1 Beslutsprocesser och avvägningar.....	61
6.2 Insatsens funktion.....	62
6.3 Förutsättningar och följder.....	63
7. Diskussion.....	66
7.1 Studiens presentation och metod.....	66
7.2 Studien i relation till tidigare forskning.....	67
7.3 Fortsatt forskning.....	69
Referenser.....	70
Bilaga 1: Informationsbrev.....	73
Bilaga 2: Intervjuguide, enskild intervju.....	74
Bilaga 3: Intervjuguide, gruppintervju.....	76

1. Introduktion och problemformulering

Denna uppsats behandlar socialsekreterares arbete med boendeinsatsen tränings- och referenslägenhet, vilket är en av flera boendeinsatser för hemlösa personer i Göteborg. Med tränings- och referensboende avses boende i lägenhet genom socialtjänsten med individuellt anpassat stöd. Klienten bor vanligtvis i träningslägenhet i tre månader. Om boendet i träningslägenhet bedöms fungera inleds den så kallade referenstiden och klienten får ett andrahandskontrakt och börjar betala hyra. Efter fullföljd referenstid, vanligtvis sex till tolv månader, får klienten boendereferenser som den kan använda för att söka egen lägenhet eller för att ansöka om kommunalt kontrakt via socialtjänsten (Göteborgs stad u.å.a).

Tränings- och referensboende faller inom ramen för det som i "Göteborgs stads strategi och plan mot hemlöshet 2015-2018" (Göteborgs stad 2014a:19) definieras som "långsiktiga lägenhetsboenden", och som enligt Socialstyrelsen (2009:24) har tydliga drag av villkorande. Viss vägledning om vilken målgrupp som är tänkt att beviljas boendeformen kan fås exempelvis genom Göteborgs stads webbplats BoListan, där ett referensboende beskrivs enligt följande: "[r]iktat sig till vuxna ensamstående och par med tidigare missbruk eller social problematik. Boendekapaciteten skall vara utredd" (Göteborgs stad u.å.c).

Emedan det finns viss dokumentation om det övergripande arbetet med hemlöshet i Göteborg, tycks beskrivningar av den enskilda socialsekreterarens arbete med boendeinsatser saknas, trots denna yrkesrolls nyckelposition i det individinriktade arbetet med hemlöshet. Socialsekreterare verksamma inom Göteborgs stad utreder, bedömer och beslutar dels om rätten till boendeinsatser, dels om vilken boendeinsats som lämpar sig för de enskilda klienterna (Göteborgs stad 2012). Detta sker i en kommun och i ett samhälle som diskuterat, utvärderat och sökt utveckla hemlöshetsarbetet och där variationen av boendeformer och -aktörer är varierat (se t.ex. Göteborgs stad 2014b; Löfstrand 2005; Stadsrevisionen i Göteborg 2005).

Beskrivningarna av hemlöshetsarbetet i Göteborg säger inte mycket om hur socialsekreterarens beslutsprocess ser ut, ifråga om utredning, bedömning och beslut, och sambanden mellan dessa, i det enskilda klientärendet. Inte heller finns beskrivningar av vilka avvägningar socialsekreteraren gör i beslutsprocessen, när

den bedömer och motiverar sina val utifrån olika aspekter av klientens situation, eller vilken funktion socialsekreteraren anser att tränings- och referenslägenheter fyller, som en av många boendeformer på ett omdiskuterat fält.

1.1 Syfte och frågeställningar

Syftet med föreliggande studie är att undersöka hur socialsekreterare fattar beslut om tränings- och referensboendeinsatser för hemlösa personer med missbruksproblem och/eller psykisk ohälsa. Studien har en kvalitativ ansats och utgår från följande frågeställningar:

- Hur beskrivs beslutsprocessen i dessa ärenden?
- Vilka avvägningar görs under beslutsprocessen i relation till klienten?
- Vilken funktion anser socialsekreterare att insatsen fyller i arbetet med hemlösa personer?
- Hur kan vi förstå förutsättningar för, och följer av, socialsekreterares arbete med tränings- och referensboende som insats?

1.2 Bakgrund: boendeinsatser för hemlösa i Göteborg

Detta avsnitt syftar till att beskriva bakgrunden för det problemområde som fokuseras i uppsatsen och inleds med en beskrivning av hemlöshetsbegreppet. Därpå följer en historisk överblick, från 1980-talet och framåt, kring hur det sociala arbetet med särskilda boendelösningar för hemlösa personer har sett ut i Sverige, med särskilt fokus på Göteborg. Därefter beskriver vi kort de framtidsplaner som finns, och belyser övergripande hur socialtjänsten i Göteborg arbetar med boendelösningar för hemlösa i nuläget. Vi lyfter också socialsekreterares roll och något av den kritik som riktas mot nuvarande lösningar.

Föreliggande uppsats utgår från begreppet hemlöshet för att beskriva den målgrupp som är eller skulle kunna vara föremål för socialtjänstens boendeinsatser. Detta är inte självklart eller oproblematiskt, och huruvida det talas om hemlöshet eller bostadslöshet har betydelse för associationer och implicerade förklaringsmodeller i frågan (Hansen Löfstrand & Nordfeldt 2007). Sahlin (1992) menar att hemlöshet och bostadslöshet representerar olika perspektiv, och att det förstnämnda bygger på idén om den hemlöse som en avvikare som behöver olika

slags behandlingar, stöd och tillsyn. Bostadslöshetsperspektivet behandlar hemlöshet som ett generellt problem med samhällelig bostadsförsörjning och ska så hanteras genom bostadsbyggande (ibid.).

Vår användning av hemlöshetsbegreppet ska inte betraktas som ett ställningstagande för förklaringsmodeller som förstår hemlösheten som individens tillkortakommanden. Göteborgs stad (2014a) använder hemlöshetsbegreppet och baserar det på Socialstyrelsens definition, vilken beskriver hemlöshet såsom bestående av fyra situationer: akut hemlöshet, institutionsvistelse och kategoriboende, långsiktiga boendelösningar samt eget ordnat kortsiktigt boende (för hela definitionen, se Socialstyrelsen 2011). Att såväl Socialstyrelsen som Göteborgs stad använder begreppen hemlös och hemlöshet motiverar delvis vår användning av detsamma, eftersom deras definitioner också utgör grund för det kommunala arbetet med frågan. Vår begreppsanvändning grundar sig emellertid främst i att den kontext vi undersöker – socialtjänstens individinriktade arbete med boendeinsatser för enskilda klienter – fokuserar “personer med en ofta sammansatt social problematik” (Socialstyrelsen 2009:17) och inte den generella bostadsförsörjningen (Göteborgs stad 2014a).

Under 1980-talet påbörjades processen att avveckla dåtidens härbärgen för hemlösa, så kallade “sociala hotell”, mot bakgrund av att de svenska myndigheterna uppmärksammat att sociala förhållanden vid dessa var undermåliga (Löfstrand 2003). Under samma period började ansvaret för de hushåll som ansågs problematiska – till exempel att de saknade stadigvarande inkomster, uppbar bistånd från socialtjänst, eller på grund av kriminellt beteende utgjorde störningsrisk – att flyttas från de allmännyttiga bostadsbolagen till socialnämnden. Utvecklingen kom att innebära att fastighetsägare på den reguljära bostadsmarknaden avvisade personer som ansågs problematiska. Hyresvärdarna började i högre utsträckning kräva att socialnämnden stod som ansvarig för hyreskontrakten och i sin tur hyrde ut lägenheterna till klienter i andra hand, genom så kallade sociala kontrakt (Löfstrand 2003).

I Göteborg, omkring övergången mellan 1980- och 1990-tal, etablerades andra alternativa boendeformer, jämsides systemet med sociala kontrakt (Löfstrand 2003). Detta för att socialnämnderna inte kunde påverka den reguljära bostadsmarknadens utfall och för att tillgodose bostadsbehovet för delar av den klientel som tidigare vistats på sociala hotell och behandlingsinstitutioner (ibid.).

Uppbyggnaden av denna alternativa boendesfär sammanföll med ett samhälleligt attitydskifte ifråga om bostadslöshetens grunder och problemformuleringen började förändras: från avsaknad av bostad, till oförmåga att bo (Sahlin 2005).

Den kommunala verksamheten Altbo, en förkortning för Alternativt boende, växte fram i Göteborg under tidigt 1990-tal och utformades för personer med missbruksproblem och psykisk ohälsa (Löfstrand 2003). Altbos boendelösningar organiserades enligt vad som kom att benämnas boendetrappan, vilket innebar att de boende skulle avancera från en boendeform till en annan, under förutsättning att vissa krav uppfylldes (ibid.; Habitact 2011). De olika boendelösningarna och motkraven organiserades i olika "trappsteg" och den bärande idén var att personer skulle "lära sig" att bo, genom att gå från steg till steg då villkoren uppfylldes, eller genom att falla ned något steg då så inte skedde (Habitact 2011).

Boendetrappan utgjordes av stegen Jour- och korttidsboende, Basstation, Skyddat boende och Prövokontrakt/Träningslägenhet (Löfstrand 2003). Endast i det sista steget förekom hyreskontrakt i form av andrahandskontrakt, i övriga steg var boendet en biståndsinsats utan kontrakt. Träningslägenheter enligt boendetrappan bestod i en lägenhet i vilken den boende skulle följa gängse boendenormer och sköta boendet. Ursprungligen kunde andrahandskontrakten för träningslägenheter övergå i förstahandskontrakt. Denna möjlighet togs senare bort, med följderna att socialnämnden behöll möjligheten att avhysa personer (ibid.). Efter hand tillkom även referenslägenhet som ett översta steg, vilket fungerade som träningslägenhet med tillägget att klientens boendetid kunde ge bostadsreferenser att använda i självständigt bostadssökande (ibid.; Göteborgs stad 2002).

Kommunfullmäktige tog 2002 fram dokumentet "Handlingsplan för höjd kvalitet i arbetet för hemlösa i Göteborg". Hur implementeringen av handlingsplanen skulle gå till var oklart, varför en särskild arbetsgrupp tillsattes. En del i arbetet var att öka andelen upphandlade boenden och samtidigt bygga ut Altbo-verksamheten med 200 nya platser för de allra mest utsatta grupperna. Social resursförvaltning bildades 2007 och i samband med detta bytte Altbo-verksamheten namn till Boendeverksamheten (Expertintervju, personlig kommunikation, 4 mars 2015).

Göteborgs stad tillhandhåller idag flera olika boendelösningar för personer som av någon anledning inte bedöms kunna ordna boende på egen hand. Delvis görs detta genom Boendeverksamheten, som driver och tillhandahåller alternativa

boenden såsom akutboenden, långsiktiga boenden, stöd- och habiliteringsboenden, ungdoms- och familjeboenden och tränings- och referensboenden (Göteborgs stad u.å.b). Jämsides den uppsättning alternativa boenden som drivs i kommunal regi förekommer olika boendelösningar genom upphandlade platser vid privata och ideella boendeaktörer. Oavsett boendets huvudmannaskap är Placeringskansliet den kommunala enhet som ansvarar för att samordna de enskilda placeringarna vid alternativboenden inom Göteborgs stad, genom att på impuls av handläggare förmedla placering vid lämpligt boende (Göteborgs stad 2015). Det är emellertid den enskilda socialsekreteraren som utreder och bedömer klientens behov samt fattar beslut om lämplig insats (Göteborgs stad 2012). I en kommunal rapport om Göteborgs stads arbete med hemlöshet fastslås att "ett samlat grepp i biståndsfrågan till boende" behövs inom kommunen, för att motverka en bristande likvärdighet som Stadsrevisionen pekat på under en revisionsrapport publicerad året innan (ibid.:24). I den därpå följande handlingsplanen presenteras det inledda arbetet med att ta fram kommungemensamma, tydligare riktlinjer och vägledning för bistånd till boende, med syfte att förtydliga och likrikta arbetet med hemlöshet i kommunens tio stadsdelsförvaltningar (Göteborgs stad 2014b:15–16). I "Göteborgs stads strategi och plan mot hemlöshet 2015–2018" konkretiseras mål och arbetssätt för arbetet med hemlöshet inom staden (Göteborgs stad 2014a). Bland målen återfinns bland annat att "Staden ska öka användandet av långsiktiga lägenhetsboenden som leder till eget boende" (ibid.:19) och att utveckla den lokala verksamheten Bostad först för att minska antalet långvarigt hemlösa personer med komplex problematik.

Diskussionerna om, och utvecklingen av, arbetet med hemlösa i Göteborg har skett under en tid då det i forskning och debatt, lokalt, nationellt och internationellt, höjts röster om alternativa synsätt, som att tryggheten i boende skulle kunna föregå eller vara oberoende av missbruksrehabilitering, istället för att villkoras med sådan, och att trappstegsmodellen riskerar permanenta utanförskap (se t.ex. Atherton & McNaughton Nicholls 2008; Löfstrand 2003; Sahlin 2005; Stadsrevisionen i Göteborg 2005). Till följd av denna utveckling har den kommunala insatsen Bostad först tillkommit i Göteborg. Det är en lokal insats baserad på konceptet Housing First, som i korthet innebär att hemlösa erbjuds ett förstahandskontrakt, utan motkrav på rapporter om drogfrihet, utan inskränkningar i privatliv och med samma besittningsskydd och skyldigheter som

andra hyresgäster. Bostad först, som på vissa sätt skiljer sig från Housing First, har idag lagts till den uppsättning av boendelösningar som socialtjänsten i Göteborg tillhandahåller, vari till exempel tränings- och referensboende fortfarande ingår (Göteborgs stad u.å.b).

De senaste decennierna har således inneburit förändringar ifråga om organiseringen och utbudet av alternativa boendelösningar för hemlösa personer, och de socialsekreterare som idag arbetar med boendefrågor har att förhålla sig till en mångfald av insatser.

1.3 Studiens relevans för socialt arbete

Det vetenskapliga arbetets förhållande till det sociala arbetet kan sägas utgöras dels av forskning om företeelser som blir föremål för socialt arbete, dels om studier av utförandet av det sociala arbetet, i syfte att undersöka, systematisera och synliggöra det praktiska arbetet med sociala problem (Thomassen 2007:156). Föreliggande uppsats har den sistnämnda ambitionen. Meeuwisse och Swärd (2013:54) menar att det kommunala självstyret formar mycket av det sociala arbete som möter den svenska medborgaren, och att detta medför en variation i såväl utbud och utformning av insatser som idéer om förståelser av problemen, beroende på var arbetet utförs. I Göteborgs stad är utredningen och bedömningen om boendeinsatser för hemlösa delegerat till den enskilde socialsekreteraren (Göteborgs stad 2012), som i denna situation blir förmedlare av det lokala sociala arbetet till den som är i behov av det. Vår förhoppning är att denna uppsats ska kunna bidra till synliggörandet av det praktiska arbete som utförs av socialsekreteraren i sin institutionella kontext, och således medverka till ett samtal mellan akademi och praktik i förståelsen och utvecklingen av det praktiska sociala arbetet, dess förutsättningar och dess följder.

2. Tidigare forskning

I detta kapitel redogör vi för forskning som vi anser vara av betydelse för föreliggande studie. Forskningsredogörelsen är inte uttömmande för vårt forskningsområde eller för de respektive områden som berörs i de olika studierna, utan ska betraktas som en översikt av sådan forskning som på olika sätt har relevans för studien. Inte heller redogörelsen för respektive studie är helt uttömmande, utan fokuserar de aspekter som bedöms ha relevans i sammanhanget. I sökandet efter tidigare forskning har det visat sig finnas få studier som delar vår studies syften. Våra sökningar har således utvidgats till att innefatta även sådan forskning som endast berör någon eller några av de aspekter vi avser undersöka och redogöra för. Huvuddelen av den forskning vi redogör för nedan utgår från en svensk kontext. Detta med viss nödvändighet, då socialpolitiska system väsentligen skiljer sig åt mellan olika länder och att viss internationell forskning därför inte låter sig översättas till en svensk kontext.

Vår redogörelse för tidigare forskning är indelad i enlighet med hur vi finner den relevant för vår studie och presenteras i två avsnitt.

2.1 Forskning om beslutsfattande

I en kvantitativ enkätstudie genomförd 2006 undersöks hur politiker och tjänstemän inom individ- och familjeomsorg samt vård och omsorg i sex svenska kommuner prioriterar mellan olika klientgrupper vid fördelning av resurser (Wörlén 2010). Studiens fokus på kommunala tjänstemäns förutsättningar för beslutsfattande och bedömning i klientärenden sammanfaller delvis med vår uppsats syfte och ger en bild av hur de professionella inom individ- och familjeomsorgen uppfattar sina påverkansmöjligheter. Studien presenteras i Wörléns (2010) artikel "Att prioritera i socialtjänsten" och fokuserar såväl omfattningen av det upplevda handlingsutrymmet som de faktorer som ingår i bedömningarna, och kommer fram till att lagar, regler, riktlinjer och direktiv, tillsammans med sparbeting och politikerns mål, brukares synpunkter och den egna uppfattningen (såväl professionell som personlig) påverkar beslutsfattandet på ett avgörande sätt. Tjänstemän inom individ- och familjeomsorg anser att den egna

personliga uppfattningen liksom brukarens synpunkter är något viktigare än övriga faktorer (ibid.).

En av Wörléns (2010) slutsatser är att studiens deltagare ger uttryck för en inneboende paradox i det kommunala självstyret: att å ena sidan uppleva sig vara lagstyrd och hänvisa till lagen som begränsning för handlingsutrymmet och att å andra sidan ge uttryck för en betydande handlingsfrihet. Studien visar också att en övervägande majoritet av respondenterna upplever sig behöva göra prioriteringar i arbetet och i förekommande fall med anledning av resursbrist avslå insatser (ibid.). I fråga om prioriteringar mellan olika målgrupper visar studien att respondenterna uppskattar vuxna personer med missbruksproblematik som tillhörande de lägst prioriterade av grupper. En tänkbar orsak till detta kan vara att gruppens problematik ofta kopplas till beteende, vilket gör att de kan uppfattas som "ovärdiga" (ibid.).

Med utgångspunkt i att socialarbeters bedömningar av socialbidragstagares behov och resurser inte kan betraktas som objektiva sakförhållanden, utan snarare som institutionell syn på hjälpsökande, undersöker Nybom (2008) hur socialarbetare gör bedömningar av socialbidragstagares försörjningsförmåga. Den studie som ligger till grund för artikeln, "Hur bedömer socialarbetare socialbidragstagares försörjningshinder?", syftar till att undersöka i vilken mån socialarbeters bedömningar utgår från klientens moraliska karaktär, dess resurser, respektive samhällets förmåga att ta ansvar för dess sysselsättning och försörjning (Nybom 2008). Studien utgår från socialbidragsärenden i fyra kommuner och data har samlats in genom att klient och socialarbetare fått fylla i varsin enkät i samband med möte på socialkontoret varefter en uppföljande intervju genomförts med socialarbetaren, med fokus på försörjningshinder (ibid.).

Studiens resultat visar att försörjningshindret i störst utsträckning härrörs till bristande resurser, såsom utbildning, hos den enskilda klienten (Nybom 2008). Resultaten ger inget stöd för att missbruk skulle uppfattas som en moralisk dimension av försörjningshinder, utan detta betraktas snarare som en resursbrist hos den enskilde, vilket kan förstås som en förskjutning av ansvaret till den enskilda individen eftersom brister i samhällets förmåga att ta ansvar inte ingår i socialsekreterarnas bedömning (ibid.). Det är också möjligt att förstå det som en reaktion på en tillbakadragande välfärdsstat, som uppdrar åt socialarbetare att för

vissa klientgrupper identifiera och åtgärda resursbrister som försvagar deras position på arbetsmarknaden (ibid.).

Artikeln bidrar till en förståelse av hur socialsekreterare bedömer klientens behov och resurser. Trots att Nybom (2008) fokuserar socialbidrag snarare än boendeinsatser, ger den en inblick i den professionelles avvägningar och den kontext i vilken dessa sker och är därmed relevant för vår undersökning.

Matheson, Van Teijlingen, Bond, Cameron och Cronkshaw (2006) har genomfört kvalitativa, semistrukturerade intervjuer med specialistsjuksköterskor som arbetar med personer i drogmissbruk och är verksamma i Skottland. Studien redovisas i "Specialist substance misuse nurses' assessment and decision making in the management of drug misusers" och syftar till att undersöka sjuksköterskornas roll i utredning och beslutsfattande gällande missbruksbehandling, men också klientens inflytande i processen samt vilka följder sjuksköterskornas arbete kan få för policy (ibid.).

Studien visar att det kan dröja åtskilliga veckor från det att utredningen börjar till att behandlingen inleds (Matheson et al. 2006). I beslutsprocessen tas betydande hänsyn till klientens önskemål och inställning. Även forskningsevidens används som grund för bedömningar, och som en del i att diskutera behandlingsalternativ med klienten. Rutiner och riktlinjer används främst i implementeringen av behandlingen och i mycket liten utsträckning under utredningen. Däremot konsulterade sjuksköterskorna andra professionella under de beslutsprocesser då ärendet upplevdes svårt (ibid.).

Studien behandlar en annan profession och insats än vad som fokuseras i denna uppsats, men metod, syfte och fokus sammanfaller med det som behandlas i vår undersökning, varför även slutsatserna är av intresse.

2.2 Forskning om socialt boende

Löfstrand (2003) undersöker i "Boendetrappor och bostadslöshetskarriärer: en pilotstudie i Göteborg" hur bostadskarriärer har sett ut för några personer som upplever hemlöshet. Studien bygger på kvalitativa intervjuer och syftar till att undersöka hur bostadslöshetskarriärerna kan fungera som process under inverkan av olika inblandade parter.

Studien visar att fastighetsvärdarnas ökade krav gentemot bostadssökande och boende, som uppkom under 1980-talet, tycks ha bidragit till att permanentera bostadslösheten hos personer som redan innan förändringen stod utanför bostadsmarknaden. Därtill har förändringen lett till ökat antal avhysningar under 1990-talet (Löfstrand 2003). Informanterna vittnar om en uppgivenhet och maktlöshet med utgångspunkt i att ständigt bli bedömda utifrån kriterier som är osynliga för dem (ibid.). Att vara utestängd från den reguljära marknaden leder till att personer hänvisas till socialtjänstens maktutövning för att få tillgång till den sekundära bostadsmarknaden, eller ens till de kontraktslösa boendelösningarna. (ibid.)

I avhandlingen "Hemlöshetens politik" analyserar Löfstrand (2005) lokal hemlöshetspolitik i Luleå och Göteborg under perioden 1990 till tidigt 2000-tal. Avhandlingen fokuserar arbetet med hemlöshet i kommunerna samt vilka konsekvenser detta kan få för de bostadslösa (ibid.). Empirin har samlats in genom intervjuer med nyckelpersoner inom bostadsföretag, myndigheter och frivilligorganisationer, samt studier av dokument och observationer. Löfstrand (2005) har använt sig av diskursanalys som analytiskt verktyg, och fokuserar på hur problemdefinitioner förhandlas mellan olika aktörer och beskriver bland annat hur kategorisering av bostadslösa går till.

Löfstrand (2005) beskriver att socialtjänsten har fått en allt större roll i arbetet med bostadslösa personer, och att de omdefinierat problemet från att handla om avsaknad av bostäder till att fokusera klienter som av olika anledningar inte har möjlighet att ta sig in på den reguljära bostadsmarknaden. Enligt avhandlingen bygger den så kallade boendetrappan på disciplinering, där bostadslösa får tillgång till ett boende förutsatt att de accepterar en högre grad av kontroll och övervakning. Disciplineringen tar sig också uttryck i vilka aktiviteter som får äga rum i boendet, samt hur lång tid personen får bo kvar eller vänta på att flytta uppåt i trappan.

Löfstrand (2005) beskriver hur socialtjänstens andrahandsuthyrning fungerar i Luleå kommun och Göteborg kommun, och lyfter de särskilda krav och regler som återfinns inom dessa boendeformer. Därtill beskrivs Fastighetskontorets roll i relation till socialtjänsten, med fokus på hur socialtjänsten anpassar sitt arbete efter de krav de uppfattar från Fastighetskontoret (ibid.).

Löfstrands (2003; 2005) forskning är intressant dels för att den belyser boendeinsatsernas utformning men också för att den föreslår en förståelse för de följder som hemlöshetsarbetet får. Forskningen skiljer sig från vår studie, såtillvida att den fokuserar institutionell uppbyggnad och sociala konstruktioner av klienter, men är relevant för uppsatsen tack vare sin skildring av den kontext i vilken socialsekreterares beslutsprocesser äger rum.

Även Sahlins (2005) artikel, "The Staircase of Transition: Survival Through Failure", fyller funktionen att erbjuda förståelser av boendetrappan som institution, och pekar därmed på möjliga funktioner som systemet av sociala boendeinsatser fyller. Utifrån en forskningsöversikt presenterar Sahlin (2005) svenska studieresultat i frågan om trappstegsmodellens framgångar och överlevnad som hemlöshetspolitisk intervention.

Sahlins (2005) resultat tyder på att trappstegsmodellen kan upprätthålla en uppdelning i samhället och på bostadsmarknaden, samt förstärka problematiken. I artikeln lyfts studier som visar att även det fåtal personer som utstår villkorandet från myndigheterna, och avancerar genom trappstegen, kan få vänta mycket länge på en bostad på den reguljära bostadsmarknaden. Detta antyder att modellen inte är effektiv heller för dem som gör den tänkta "karriären". Socialtjänstens bedömningar och sanktioner i förhållande till klienters boendeförmåga upplevs ofta som svårförutsägbara för klienter, vilket enligt Sahlin (2005) tyder på att såväl socialtjänst som klient har bristande tilltro till modellen. I artikeln föreslås att modellens paradoxala överlevnad kan hänföras till flera förklaringar, som att den individuella förklaringsmodellen legitimerar trappstegsmodellen även vid de tillfällen då många personer faller ur, samt att den institutionaliserats till sådan grad att det knappast går att tänka bortom den.

Knutagårds (2009) avhandling, "Skälens fångar: Hemlöshetsarbetets organisering, kategorisering och förklaringar", utgår från Malmö stads organisering av arbetet med hemlösa och syftar till att analysera hur insatserna organiseras samt hur de hemlösa sorteras. Knutagård (2009) undersöker också samband mellan boendetrappans organisering och socialtjänstens sortering av klienter.

Empirin består av resultat från intervjuer med tjänstemän och politiker inom kommunal och ideell verksamhet på hemlöshetsarbetets område, samt observationer vid kommunala och andra verksamheter, dokumentation på området

och artiklar i lokal dagspress. Analysen utgår från tre övergripande perspektiv. Ett organisationsperspektiv, ett perspektiv med fokus på kategoriseringsprocesser, samt accounts.

Knutagård (2009) kommer fram till att Malmö stads organisering av hemlöshetsarbetet utgår från vissa målgruppsdefinitioner, som kopplas till olika lösningar. Boendelösningarna betraktas som svarande mot de definierade målgruppernas behov. Knutagård (2009) poängterar att den boendetrappa som utgör ramen för de hemlöshetspolitiska boendelösningarna inte nödvändigtvis innebär att varje klient behöver passera varje trappsteg. Kategoriboenden och andra lösningar betraktas som ett nödvändigt steg emot eget boende. De särskilda boendelösningarna är alltså någonting som klienter anses behöva ingå i för att utveckla potential för förstahandskontraktsinnehav. Studiens deltagare förespråkar inte kategoriboenden och särskilda lösningar, men det anses vara det bästa alternativ som står till buds. Trots att få professionella anser akuta boendelösningar vara bra boendebalternativ, är dessa vanligt förekommande och förklaras ofta utifrån att det måste finnas någonting för dem som inte ”klarar av” mer varaktiga boendeformer eller ”straffar ut sig” från något steg (ibid.).

En god relation mellan socialnämnd och hyresvärdar visar sig mycket viktig och får stora följder för vilka klienter som bedöms kunna bo i lägenheterna på den sekundära bostadsmarknaden (Knutagård 2009). Berättelser om misslyckanden återkommer som förklaring till att inte placera aktiva missbrukare i lägenheter: man vill för klientens skull undvika misslyckanden (ibid.). I studien redogörs för förklaringsmodeller som handlar om individuell eller gruppsslig avvikelse, såsom problembeteenden eller anomalier ifråga om psykisk hälsa eller annat beteendebetingat (ibid.).

Avhandlingen är den av tidigare forskning som närmast tangerar vår studie gällande frågeställningar, utgångspunkter och perspektiv. I och med att den dels fokuserar socialtjänstens bedömningar av klienter och klientgrupper, dels behandlar det område av sociala boendelösningar som vår studie kretsar kring, utgör den ett relevant underlag.

2.3 Tidigare forskning i relation till föreliggande studie

Den forskning för vilken redogjorts i det ovanstående bidrar på olika sätt med förståelse för olika aspekter av vår studies fokus. Forskningen om beslutsfattande bidrar med skildringar av hur beslut kan fattas inom socialtjänst, men också inom beroendevård, och belyser så olika aspekter av dessa processer. Forskningen om socialt boende lägger en grund för att förstå det fält inom vilket boendeinsatser organiseras samt hur arbetet med hemlöshet bedrivs. Därtill belyses delvis socialtjänstens roll i arbetet och vilka funktioner detta fyller.

Den redovisade forskningen beskriver i liten utsträckning socialsekreterares upplevelser och framställningar av sin roll i hemlöshetsarbetet och det saknas helt forskning om ämnet i förhållande till Göteborg år 2015. Föreliggande uppsats kompletterar således tidigare forskning och bidrar med delvis ny kunskap.

I uppsatsens diskussionskapitel återknyter vi till resultat och analys från den tidigare forskning som presenterats ovan. Forskningen förekommer som grund för jämförelse och för contextualisering av vår studies slutsatser.

3. Teoretiska utgångspunkter för analys

I detta kapitel presenteras de begrepp som tjänar som teoretiska utgångspunkter för analys. I anslutning till respektive begrepp förklarar vi hur detta används i vår studie. Syftet med begreppen är att bidra till förståelser av samband, sammanhang och följder av vad som framkommer i studiens empiri, och som inte kan utläsas i de enskilda utsagorna från studiens deltagare (Watt Boolsen 2007).

3.1 Accounts och legitimerande förklaringar

I analysen använder vi oss av begreppen accounts och legitimerande förklaringar synonymt med varandra. Accounts är enligt Scott och Lyman (2013:48) "ett språkligt verktyg som används så snart en handling blir föremål för värderande granskning." Begreppet härrör från den symboliska interaktionismen och fokuserar, inom ramen för denna, språkanvändningen i interaktionen (Järvinen 2005). Accounts kan, enligt Scott och Lyman (2013), delas in i ursäkter och rättfärdiganden. Ursäkter innebär att vi frånsäger oss ansvaret för en handling som vi medger är felaktig. Rättfärdiganden innebär att vi tar ansvar för vårt handlande utan att medge att det var felaktigt.

Enligt Järvinen (2005) är accounts synonymt med begreppet legitimerande förklaringar. Legitimerande förklaringar kan användas i situationer där en persons status eller handlingar uppfattas som oacceptabla i den aktuella situationen, eller där en person ställs till svars för sina handlingar. Det är vanligt att analyser av legitimerande förklaringar används vid intervjuer med marginaliserade grupper, men Järvinen (2005) förtydligar att begreppet är möjligt att applicera på vilket intervjumaterial som helst, eftersom "accounting" är vanligt hos alla sociala aktörer som söker förklara eller rättfärdiga sina handlingar. Enligt Scott och Lyman (2013) kan en aktör använda accounts för att förklara sitt eget men också andra aktörers handlande.

Vad som räknas som rätt uppträdande i ett sammanhang är beroende av en grupps kulturella system, vilket innefattar värderingar och ideologier och som enligt Buttny (1993) konstruerar en folklig logik. Den folkliga logiken består inte enbart av värderingar, utan innefattar en användning av dessa, vilka kommer till uttryck genom accounts. Den folkliga logiken är implicit och inte uppenbar för

den grupp där den ingår (ibid.). Buttny (1993) anför att begreppet folklig logik ska användas för att förstå hur en kultur påverkar ett specifikt agerande i en viss situation, och för att undersöka hur denna lägger grund för accounts.

I linje med Knutagård (2009) ser vi bruket av accounts i relation till en folklig logik där förklaringar förhandlas fram. Den professionelle kan förses med olika former av förklaringar från organisationens sida. Dessa fungerar då som en institutionaliserad legitimering av en företeelse och blir en del av det regelverk som den professionelle kan luta sig emot. Knutagård (2009) menar att eftersom vi har vetskap om att det finns en mängd regelverk och lagstiftning som tjänstemän inom människobehandlande organisationer måste förhålla sig till, ursäktar och förklarar detta deras handlingar.

Vi använder accounts utifrån Buttnys (1993) begrepp folklig logik, och socialsekreterarnas accounting ska således ses i relation till den organisation de arbetar i och den kulturella grund som präglar densamma. Fokus ligger på en förståelse för i vilket sammanhang legitimerande förklaringar används, och varför. Möjligen kan orden ursäkt och rättfärdiganden associeras med bortförklaringar eller osanningar, varför vi vill poängtera att vår tolkning av en förklaring som legitimerande inte säger någonting om i vilken mån densamma är ”sann”. Det centrala för en legitimerande förklaring är dess funktion – att bli den princip som löser ett dilemma genom att motivera ett handlingsalternativ framför ett annat.

3.2 Disciplinering

I denna uppsats används Foucaults (2003) disciplineringsbegrepp. Foucault ses inom samhällsvetenskapen främst som maktteoretiker. Det kan dock påtalas att Foucaults arbeten kan läsas på flera olika sätt och att hans teser svårligen låter sig placeras inom en specifik kategori, såsom poststrukturalism eller postmodernism (Lindgren 2007).

Foucault (2003:138) menar att människan och människokroppen i vårt samhälle är påverkad av olika former av makt som “utsätter den för tvång, förbud och förpliktelser”. I det som Foucault (2003) kallar disciplin ingår olika former av kontroll, och disciplineringen sker genom en kontroll av rummet, tiden och verksamheterna. Rumsdimensionen tar sig ofta uttryck genom att disciplinen äger rum i en sluten miljö, till exempel ett sjukhus (ibid.). Vidare följer

disciplineringen det Foucault (2003:145) kallar "inrutningens princip", genom vilken varje individ har sin särskilda plats. Tidsaspekten gör sig gällande medelst beräkning och begränsning av tiden i relation till handlingarna. Verksamheterna är slutligen kroppen i relation till rummet och tiden, och de aktiviteter man kan ägna sig åt utifrån detta.

Vår användning av begreppet disciplinering syftar främst till att söka förstå det fält som socialsekreterarnas beslutsprocesser rör sig i, samt vilka följder detta kan få. En förutsättning för att bli klient är att en avvikelse uppmärksammas, relateras till och jämförs med det "normala" (Foucault 2003). Enligt Foucault (ibid.:179) finns det i alla disciplinära system en "liten straffmekanism", som syftar till att inordna människor i det befintliga systemet och korrigera avvikelser. Med detta menas att alla små detaljer i en människas uppförande ska vara möjliga att bestraffa. Det blir med andra ord lätt att göra fel, och allt som avviker från regeln är straffbart.

Foucault (2003) framhåller också att det i det disciplinära systemet finns en dubbelhet av belöning och bestraffning. Agerande bedöms utifrån en dikotom tanke om gott och ont. I det disciplinära straffsystemet bedöms individers hela uppförande med goda eller dåliga omdömen. Eftersom allt agerande bedöms i detalj, skapar det i förlängningen en hierarki av, i relation till varandra, dåliga och goda individer. Foucault (2003) menar att det sker en differentiering av individer, enligt vilken dess handlingar börjar säga något om individerna själva och deras inre natur och egenskaper.

I någon bemärkelse kan dikotomierna ont och gott samt dåliga och goda individer framstå som onyanserade. Vi vill därav framhålla att vår användning av begreppen syftar till att förklara uppdelning mellan klienter utifrån en bedömning av deras handlingar, och i förlängningen egenskaper, med utgångspunkt i vad som upplevs negativt respektive positivt.

3.3 Gräsrotsbyråkrati och diskretion

Begreppet gräsrotsbyråkrat (ibland frontlinje- eller gatubyråkrat) härstammar från Lipskys (1980) studier om *street-level bureaucracy* och syftar till att beskriva den roll som innehas av de yrkesutövare inom offentlig sektor som agerar länk mellan medborgare å ena sidan och myndighet å den andra (Svensson et al. 2008).

Lipskys beskrivningar av gräsrotsbyråkrati kan räknas till en organisationssociologisk tradition med deskriptiva, snarare än normativa, förtecken (Ellis 2011:222–223). I Lipskys (1980) studie representeras gräsrotsbyråkraterna av skilda yrkesgrupper, såsom poliser, lärare, läkare och socialarbetare, och i centrum av redogörelsen för det som sammanbinder dessa grupper återfinns deras relation till organisationen: de är gräsrotsbyråkrater och de verkar inom gräsrotsbyråkratier.

Ett karaktäristiskt drag för gräsrotsbyråkrater är åtnjutandet av en betydande diskretion (eng. *discretion*) (Lipsky 1980). Discretion översätts ofta till handlingsutrymme (se t.ex. Svensson et al. 2008; Knutagård 2009) och syftar då till att beskriva det utrymme att avgöra och utföra handlingar som en professionell har och vars ramar bestäms av faktorer som materiella resurser och graden av detaljstyrning, men också den professionelles egna kunskaper om sitt yrkesområde och den egna organisationen. Molander (2011) översätter discretion till skön i sin redogörelse för begreppets innebörd, och menar att det handlar dels om utrymmet för avgörandet mellan handlingsalternativ, dels om det resonerande i överväganden som grundlägger dessa avgöranden. Molander (2011) ställer upp ett teoretiskt ramverk för analys av skön och pekar ut potentiellt problematiska följder av skönsmässigt utrymme. Även vi utgår från att begreppet rymmer de två aspekterna av utrymmet för handlingsalternativ och resonerandet inför valet mellan dessa (vår studie berör också bådadera), men vi använder oss av det svenska ordet diskretion och tillämpar inte den av Molander (2011) föreslagna analysmodellen i sin helhet.

Att vi, i likhet med Bäck-Wiklund (2012) och Hellberg (1991), utgår från begreppet diskretion, bygger dels på att det är mer vedertaget än skön, dels på att det, i såväl de två sistnämndas som i Lipskys (1980:13) fall, används primärt i relation till beslutsfattande (eng. *decision making*).

Diskretion, förstått som rätten att göra bedömningar om vilket beslut som ska fattas i en given situation, varierar över tid och mellan organisationer. Anledningen till att diskretionen är så betydande för grupper såsom socialarbetare är, enligt Lipsky (1980), att det ligger i den människobehandlande organisationens natur att inte kunna rutinisera arbetet fullt ut. Den mellanmännsliga aspekten i myndighetens arbetsområde kräver att den som möter klienten ges förtroendet att utifrån sin professionalitet och erfarenhet avgöra vad som bör göras (ibid.).

Lipsky (1980) menar att gräsrotsbyråkratin, för att kunna uppfylla sina mål och uppnå legitimitet i förhållande till sitt uppdrag, är beroende av att dess professionella självständigt kan fatta beslut även när principiella restriktioner står emot varandra. Med organisationens goda minne utvecklar således gräsrotsbyråkrater strategier för att lösa de dilemman som uppstår när två rationaliteter motsäger varandra, eller när resurs- eller tidsbrist kräver snabbt och anpassat beslutsfattande, även om detta innebär brytandet mot formella anvisningar (ibid.).

Lipsky (1980:107–108) beskriver en verksamhetslogik kallad *creaming* som en av de strategier som tillämpas i avgörandet av hur fördelningen av de begränsade resurserna ska gå till. Creaming innebär att resursen ifråga ska tilldelas den som bedöms ha bäst förutsättningar att tillgodogöra sig den, eller lyckas med dess intention. Strategin blir logisk med utgångspunkt i att gräsrotsbyråkratier fokuserar på resultaten i klientärenden.

Vidare anför Lipsky (1980) att den policy som beskriver och formar det arbete som bedrivs inte främst konstitueras av ledning och politiker, utan i gräsrotsbyråkraternas klientarbete. Den relativa autonomin i förhållande till organisationen och den utövade diskretionen i klientnära arbete innebär att gräsrotsbyråkratens arbete både i sig utgör praktiserad policy och grundlägger formell policy (ibid.).

Ellis (2011) har prövat aktualiteten i beskrivningen av gräsrotsbyråkratier i socialt arbete och frågar hur faktorer som New Public Management och datorisering påverkat soliditeten i Lipskys antaganden om gräsrotsbyråkratier. Ellis (2011) kommer fram till att rutinisering av beslutsfattande har förminskat utrymmet att agera utifrån egen professionalitet, vilket skapat strategier som att motivera de rutinenliga besluten med värderingar centrala för socialt arbete. Vidare hävdar Ellis (2011) att den empowermentaspekt som tillkommit kräver en delvis förnyad analys av förhållanden mellan professionell och klient. Sammantaget menar emellertid Ellis (2011) att gräsrotsbyråkraternas diskretion och påverkan på policy kan beskrivas utifrån Lipskys huvudidéer, även om dessa bör kompletteras eller utvecklas för att ta hänsyn till ett delvis förnyat organisationsklimat.

3.4 Om uppsatsens teoretiska ramverk

De teoretiska begrepp för vilka vi redogjort ovan appliceras olika väl på olika delar av vår analys. De skiljer sig åt i fråga om hur lämpade de är för analys av enskilda handlingar eller uttalanden, respektive kontext, förutsättningar och följder. Begreppen används på skilda sätt och i förhållande till olika delar av empirin, men kan också förstås som delar av en helhet.

Disciplinering används i det här sammanhanget för att utifrån informanternas utsagor säga någonting om socialtjänsten, kommunen och i förlängningen det sociala arbetet som den kontext i vilken socialsekreterarna agerar. Med den här utgångspunkten erkänns disciplinering som en del i en samhällsstruktur. Den disciplinära makten genomsyrar alla institutioner, däribland det sociala arbetets institutioner utifrån vilka socialsekreterarnas agerande kan förstås. Detta innebär att socialsekreterarnas handlingar utgör delar i en organisatorisk helhet som agerar disciplinerande. Handlingarna kan så betraktas som uttryck för disciplinering, men inte disciplinerande i sig.

Vår användning av begreppen gräsrotsbyråkrati, gräsrotsbyråkrat och diskretion härrör sig till en analys av förhållandet mellan socialsekreteraren och dess organisation. Det innebär att vi dels analyserar informanternas handlande såsom tecken på hur organisationen fungerar, dels analyserar hur den organisationsförsedda diskretionen används. De beskrivningar som socialsekreterare ger visar hur enheten, socialtjänsten och kommunen skapar förutsättningarna för deras arbete. Det innebär att det sätt som diskretionen utövas på kan säga någonting om hur organisationen lägger grunden för de professionellas handlande.

Därtill analyserar vi hur diskretionen används, alltså vilka avvägningar som görs och hur beslut fattas, givet den diskretion som föreligger. Begreppen används också för att föreslå en förståelse av de implikationer som socialsekreterarnas förhållningssätt till insatserna och arbete med beslutsfattandet kan komma att få för organisation och policy framöver. Denna förståelse av socialsekreterares roll i förändring och konservering av policyutformning möjliggör således en analys av såväl de enskilda yrkesutövarnas förutsättningar för beslutsfattande, som beslutsfattandets roll i organisationens och institutionernas utveckling.

Accounts eller legitimerande förklaringar förmedlas genom språket men i vår användning ryms också att det speglar tankar och förhållningssätt hos en person, grupp eller organisation. Accounts ska i föreliggande studie förstås som de legitimerande förklaringar som socialsekreterarna använder för att ursäkta eller rättfärdiga sitt agerande. Förklaringarna ska ses mot en bakgrund av den folkliga logik, alltså de kulturella värderingar, som kan sägas finnas inom organisationen. Accounten kan vara organisationsförsedd, i bemärkelsen att den är allmänt förekommande i organisationen och kanske ingår i organisationens generella retorik. Den kan också vara ett verktyg som socialsekreteraren själv har utvecklat för att kunna förhålla sig till de dilemman som kan uppstå i den professionellas diskretionära utrymme. I denna uppsats används begreppet i anslutning till enskilda uttalanden eller i relation till gemensamma uppfattningar hos deltagarna.

4. Metod

I föreliggande kapitel redogör vi för våra tillvägagångssätt och metodologiska avvägningar. Vår utgångspunkt är att transparens gällande den kontext i vilken studien tillkommit är avgörande för att forskningens kvalitet och relevans ska kunna bedömas (Bryman 2011:370). Vi utgår ifrån att varje val, men också omständigheter som inte är resultat av aktiva val, påverkar forskningen. Genom att synliggöra vår reflexivitet i förhållande till detta hoppas vi kunna underlätta läsarens självständiga värdering av studien, dess genomförande och dess framställan (jfr Aspers 2011; Bryman 2011; Watt Boolsen 2007).

4.1 Metodval

I genomförandet av studien antog vi ett hermeneutiskt förhållningssätt enligt vilket tolkningen är av vikt för förståelsen och där vi försöker förstå en situation genom den sociala aktörens ögon (Watt Boolsen 2007). Denna utgångspunkt återfinns genomgående i studien och avspeglas även i frågeställningar och teoretiska utgångspunkter.

I arbetet med studien använde vi oss av ett abduktivt förhållningssätt, vilket kan liknas vid ett samspel mellan induktion och deduktion (Aspers 2007). Induktion innebär att forskaren försöker dra slutsatser utifrån systematisk undersökning av en verklighet (Kvale & Brinkmann 2014). Deduktion innebär att forskaren försöker bekräfta eller falsifiera ett antagande (ibid.). Vår abduktiva ansats innebar en process präglad av växelverkan mellan dessa synsätt, där vi i datainsamlingen och tematisering förhöll oss induktivt till materialet, och i de teoretiska analysen tillämpade begreppen på ett sätt som påminner om deduktion.

Eftersom vi var intresserade av hur socialsekreterarna själva förklarar och beskriver sitt arbete och sin egen roll ansåg vi att kvalitativa intervjuer med tjänstemän på fältet skulle utgöra en lämplig empirisk grund för vår studie. Det kvalitativa angreppssättet innebar att vi utgick från en kunskapsteoretisk ståndpunkt där vårt fokus låg på att förstå den sociala verkligheten med utgångspunkt i hur socialsekreterarna själva tolkar den verkligheten (Bryman

2011). Vidare utgick vi från en konstruktionistisk grund med en syn på sociala egenskaper som ett resultat av samspel mellan individer (ibid.).

Datainsamlingen i föreliggande studie skedde genom sex semistrukturerade intervjuer: fem enskilda intervjuer samt en fördjupande intervju vid vilken två intervjupersoner från de enskilda intervjuerna deltog gemensamt. Målet var inledningsvis att samtliga fem intervjupersoner skulle delta i fördjupningsintervjun och att den därmed skulle ha formen av en gruppintervju. Vi fann semistrukturerad intervju lämpligt utifrån dess potential för anpassning av frågor i den unika intervjusituationen (jfr Kvale & Brinkmann 2014). Studien förlades till den enhet inom socialtjänsten vid vilken vi genomfört vår verksamhetsförlagda utbildning (VFU).

Vi övervägde inledningsvis att helt eller delvis låta intervjuerna utgöras av så kallade vinjettfrågor, vilket är vanligt förekommande i forskning som undersöker diskretion och beslutsfattande (se t.ex. Knutagård 2009; Bäck-Wiklund 2012), och innebär att scenarion konstrueras och redovisas för studiedeltagarna, varpå dessa tar ställning till hur de skulle agera i den beskrivna situationen. Vi valde bort metoden eftersom den ställer stora krav på skaparen av vinjetterna, då dessa riskerar reproducera fördomar om klienttyper och styra studiens deltagare på ett sätt vars följder är svåra att bedöma (jfr Knutagård 2009:51). Vi valde att istället uppmuntra intervjupersonerna att förhålla sig till faktiska klientärenden, för att inkludera en liknande aspekt av verksamhetsnära beskrivningar men med en större öppenhet för informanternas egna utgångspunkter.

4.2 Urvalsprocess

Vid konstruktionen av studiens problemformulering och syfte avgjordes att socialsekreterare som arbetar med boendeinsatser för hemlösa inom Göteborgs stad var de vars perspektiv vi skulle fokusera. Nu hade vi att ta ställning till frågan om antalet deltagare. Bryman (2011) menar att det inte finns någon universell metod för att avgöra den optimala (eller minsta godtagbara) urvalsstorleken. Å ena sidan är det viktigt att ha ett tillräckligt empiriskt underlag, ifråga om variation och samstämmighet, för att kunna dra slutsatser och för att dessa slutsatser ska vara tillförlitliga. Å andra sidan kan en förhållandevis smal problemformulering som inte eftersträvar kvantitativa jämförelser inom

informantgruppen anses ställa mindre krav på ett stort urval. Förutom denna avvägning hade vi att ta hänsyn till den begränsade tid under vilken uppsatsarbetet skulle genomföras, varför vi också ville undvika vad Kvale och Brinkmann (2014:229–230) menar är en risk vid datainsamling i kvalitativa studier: att samla ett så stort analysunderlag att ingen meningsfull analys låter sig göras inom utsatt tid. Vi gjorde bedömningen att fem till sex enskilda intervjuer med lika många informanter skulle kunna ge oss en tillräcklig variation och samstämmighet, möjliggöra en samlad fördjupande intervju med samtliga av dessa, och ge oss utrymme att på ett meningsfullt sätt bearbeta det insamlade materialet.

Vi valde inledningsvis att söka informanter målinriktat, det vill säga att vårt sökande baserades på de kriterier som problem- och syftesformulering förutsatte: att informanterna skulle vara socialsekreterare och att de skulle arbeta med beslut som rör tränings- och referensboende. I detta skede valde vi att inte kontakta den enhet vid vilken vi båda genomfört vår VFU, eftersom vi antog att de inblandade relationerna skulle kunna komplicera intervjusituationen och bedömningen av empirin.

Vi begärde ut kontaktuppgifter till förste socialsekreterare och enhetschef vid de enheter inom Göteborgs stadsdelsförvaltningar som handlägger insatsen tränings- och referensboende, oftast kallade vuxenenheter. Vi formulerade ett utskick med information om studien och villkor för deltagande i denna (se Bilaga 1) och ringde sedermera till företrädare för de nio enheter till vilka vi inte hade någon relation. Då vi hoppades att fem till sex socialsekreterare vid samma enhet skulle delta i studien ansåg vi det nödvändigt att nå informanterna via enhetschef eller förste socialsekreterare, eftersom dessa har arbetsledande funktioner och regelmässigt har kontakt med hela arbetsgruppen. Alla som besvarade våra telefonsamtal informerades om studiens syfte och design. De bad att få återkomma efter att ha undersökt intresse i sina respektive arbetsgrupper. Vi skickade därpå e-post med bifogat informationsbrev till kontaktpersoner vid de nio enheterna. Efter en vecka hade ingen av de tillfrågade enheterna återkommit till oss.

Vi hade nu att välja mellan att kontakta enheterna på nytt, eventuellt med tillägget att tidsramen för genomförandet av intervjuerna var förhandlingsbar, och att kontakta den enhet vid vilken vi genomfört vår VFU. Vi valde att göra bådaddera, varvid Virve kontaktade förste socialsekreterare vid den sistnämnda

enheten och Adam ringde till de personer med vilka vi hitintills hade haft kontakt. Adams kontaktförsök gav ingen återkoppling. Virve meddelades inom några dagar att fem socialsekreterare var intresserade av att delta i studien.

Inledningsvis arbetade vi efter vad Bryman (2011:434–435) kallar ett “målinriktat urval”, såtillvida att vi lät studiens syftesformulering styra de kriterier efter vilka våra informanter söktes genom de officiella vägar som kommunens organisation bjuder. När detta inte visade sig vara en framkomlig väg återstod vad Bryman (2011:433) kallar bekvämlighetsurval: att utnyttja det kontaktnät som står forskarna till buds. Utifrån att studien inte gör anspråk på representativitet för till exempel en hel yrkeskår (se punkt 4.11), och vi även med bekvämlighetsurval uppfyllde urvalskriterierna ifråga om yrkesroll, arbetsuppgifter och enhetsgemenskap, bedömde vi att urvalsprocessen var fullgod.

4.3 Förförståelse och position

Utifrån vår ambition att närma oss socialsekreterares livsvärld var förförståelse någonting att förhålla sig till under hela forskningsprocessen. Med utgångspunkten att all förståelse och presentation av en företeelse med nödvändighet föranleder och föranleds av en tolkning, sökte vi medvetandegöra för oss själva vad vår förförståelse bestod i (Aspers 2011; Thomassen 2007). Centralt är att vi båda sedan tidigare ansåg det system av villkorande som kallats boendetrappan eller trappstegsmodellen vara problematiskt, och hade visat intresse för alternativa förhållningssätt såsom Housing First. Samtidigt hade vi en uppfattning om socialsekreterarens roll och uppdrag som komplex och i någon mån begränsad till de insatser som finns. Virve hade erfarenhet av arbete som behandlingsassistent och motsvarande vid två boenden för hemlösa i Göteborg. Adam hade erfarenhet av förhållandevis rutinerad handläggning vid en statlig myndighet.

Vidare hade vi, under den termin som föregick uppsatskursens, genomfört vår VFU vid den enhet vi sedermera kom att genomföra vår studie vid. Virve hade därtill en timanställning som innebar cirka en halvdags arbete vid enheten i veckan, om än med en arbetsuppgift som övrig personal inte ägnar sig åt. Detta fick antas ha betydelse för såväl förförståelse som vår forskarroll. Vi hade, redan innan studiens inledning, en viss uppfattning om hur arbetet bedrivs av

socialsekreterare vid enheten, och det är troligt att intervjuerna utformades under inverkan av detta. Vår förförståelse är i detta sammanhang att betrakta som på samma gång en last och en tillgång, såtillvida att förkunskapen å ena sidan kan ha styrt oss att omedvetet söka bekräfta vad vi trodde oss veta, å andra sidan har underlättat en orientering på området och gett oss en uppfattning om vad som är värt att undersöka och synliggöra.

Gällande vår roll som forskare var vår bakgrund vid enheten en komplicerande faktor. Utifrån vårt konstruktivistiska grundantagande var det givet att vi påverkade det fält vi studerade (Justesen & Mik-Meyer 2011). Exempelvis hade vi under 20 veckors tid etablerat våra personligheter – med allt vad det innebär av politiska tendenser, språkbruk och attityd – på enheten vilket i sin tur torde påverka informanternas förhållningssätt och (omedvetna) val att framställa sig och sitt arbete. Vi hade alltså, innan studiens genomförande, etablerat relationer till samtliga av de personer som kom att delta i studien.

Relationerna till intervjupersonerna skulle potentiellt kunna medföra självzensur från vår sida, varför vi diskuterat detta åtskilligt. Genom att synliggöra positionerna för oss själva kunde vi förhålla oss reflexivt och kritiskt till våra roller och slå vakt om eventuell självzensur. I slutändan upplevde vi det emellertid inte vara ett problem, eftersom vår ambition aldrig hade varit att kritiskt granska, utan att söka förstå en situation.

Våra relationer till enheten kan i någon mån också sägas ha tjänat samma syfte som den inledande fasen i deltagande observationsstudier: en förutsättning för att släppas in och tillåtas ta del av den värld som ska undersökas (Aspers 2011).

4.4 Litteratursökning

För att finna litteratur på ämnet använde vi oss av söktjänsterna GUNDA, Google Scholar, Social Services Abstracts, Supersök, Libris samt Swepub. Vi sökte också efter relevanta artiklar i tidskrifterna "European Journal of Homelessness" samt "Socionomen". Därtill tog vi hjälp av universitetsbibliotekets personal vid en workshop i informationssökning samt sökte i referenslistor från kurslitteratur som berörde vårt ämne.

Inför sökningen i litteraturdatabaser sammanställde vi ett slags tabell med tre kluster, inom vilka vi nedtecknade sådana sökord som tillsammans hade potential

att beskriva de olika aspekterna av vår studie. Det första klustret handlade om klienten och det sociala problemområdet och innehöll sökord såsom “missbruk”, “hemlöshet” och “psykisk ohälsa”. I det andra klustret fanns sökord som härrörde sig till olika slags boendeinsatser eller system därav, såsom “träningsboende”, “socialt kontrakt”, “boendetrappa” och “housing first”. Det tredje klustret berörde aktören och dess agerande, och innehöll sökord som “socialsekreterare”, “beslut”, “diskretion” och “socialtjänsten”. Förteckningen över sökord inkluderade även synonymer och engelska översättningar, samt tillägg som “Göteborg” och “socialt arbete”. Sökorden i klustren kombinerades på olika sätt, inom och mellan grupperingarna, samt i olika databaser. Sammantaget kan sägas att sökningarna gav få resultat relevanta för vår studie.

Eftersom vi hade svårt att finna litteratur och information om utvecklingen av hemlöshetsarbetet i Göteborg efter 2005 hade vi e-postkontakt med Stadsledningskontoret och efterfrågade dokumentation på området från 2005 fram till idag. Vi fick svaret att det var mycket komplicerat att sammanställa något sådant.

4.5 Expertintervju

Då Stadsledningskontoret inte hade möjlighet att ta fram samlad dokumentation om utvecklingen av det hemlöshetspolitiska arbetet i Göteborg under de senaste tio åren, valde de att vidarebefordra begäran om handlingar till en utvecklingsledare vid Boendeverksamheten, som är en enhet vid Social resursförvaltning. Utvecklingsledaren anförde i ett e-brev att det fanns betydande brister i den kommunala dokumentationen av utvecklingen på området, och föreslog att vi istället skulle intervju honom i egenskap av utvecklingsledare med mångårig erfarenhet av frågan.

Intervjun hade tre syften: att komplettera vår historiska översikt av utvecklingen inom det hemlöshetspolitiska arbetet, med fokus på Altboverksamheten och boendetrappan; att erhålla dokumentation eller förslag på dokumentation som kunde bistå oss i förståelsen av den lokala utvecklingen och utbudet på området, samt att ge oss ytterligare kontextuell förståelse för att kunna orientera oss inom problemområdet. Intervjun genomfördes under drygt två

timmar och spelades in digitalt. Intervjun planerades med utgångspunkt i de luckor som återfanns i vår översikt på området.

Intervjuutskriften hanterades som en av de texter utifrån vilken vi konstruerade uppsatsens inledande avsnitt. Förutom detta ledde intervjutillfället till att vi i efterhand tillsändes dokumentation som sedermera kom till användning i det inledande avsnittet.

4.6 Etiska överväganden

Bryman (2011) framhåller fyra huvudkrav för samhällsvetenskaplig forskning, nämligen informationskravet, samtyckeskravet, konfidentialitetskravet och nyttjandekravet. Informationskravet handlar om att forskaren ska informera deltagarna i studien om de villkor som gäller för dem och vad syftet med studien är (ibid.). Samtyckeskravet berör deltagarnas rätt att själva bestämma över sin medverkan i studien (ibid.). Konfidentialitetskravet handlar om att den information som deltagarna lämnar ska behandlas med försiktighet, och personuppgifter och annan känslig information skall förvaras så att obehöriga inte kan komma åt det (ibid.). Slutligen innebär nyttjandekravet att den information vi samlat in under uppsatsen gång endast får användas till vår studie (ibid.).

I det informationsbrev som vi skickade ut till informanterna (se Bilaga 1) förklarade vi på vilket sätt intervjuerna skulle gå till och hur informanternas utsagor skulle behandlas. Vi återkom till detta i introduktionen av varje intervju, då vi informerade om att informanten var anonym, hade rätt att avbryta sitt deltagande när som helst under processen, att vi spelade in intervjun och att inspelningen skulle raderas vid uppsatsarbetets slut. Vi informerade också om att vi inte skulle avslöja enhetens stadsdelstillhörighet. Vidare framhöll vi att informanternas utsagor endast skulle användas inom ramen för uppsatsen.

I det informationsbrev som vi skickade ut förklarade vi att socialsekreteraren, som ett stöd för sig själv, kunde ta med sig ett ärende eller ha ett särskilt ärende i åtanke under intervjun. Vi var tydliga med att vi inte skulle komma att skriva om något specifikt ärende i uppsatsen eller avslöja någon detalj som skulle kunna härledas till en särskild person. Vidare förklarade vi att eftersom uppsatsen kan komma att bli publicerad, och socialsekreterarnas kollegor känner till att de deltar i studien, kan detta medföra att kollegorna känner igen vissa beskrivningar och

därav kan härleda dessa till en specifik informant. En informant (Intervjuperson 2) ville inte bli citerad i studien vilket vi tog särskild hänsyn till i författandet av vår uppsats.

Syftet med att ge information om riktlinjerna för intervjuerna vid två tillfällen, både i informationsbrevet och som inledning till varje intervju, var att ge informanterna tid att fundera på förutsättningarna för deltagandet och undvika missförstånd. Samtliga deltagare samtyckte till medverkan. Genom iakttagandet av vad som ovan beskrivits anser vi oss ha uppfyllt de etiska kraven för samhällsvetenskaplig forskning.

Såsom redovisat i avsnitt 4.3 hade vi etablerade relationer till samtliga intervjupersoner, (en av dem var Adams före detta VFU-handledare, samtliga var Virves kollegor) vilket inte bara är en påverkansfaktor i förhållande till forskningskvalitet, utan därtill en fråga om etik (Aspers 2007). Kvale och Brinkmann (2014:51–52) påpekar att forskarrollen innebär specifika maktrelationer, genom till exempel tolkningsföreträde och potentialen att manipulera intervjupersoner. I detta sammanhang måste också de (makt-) relationer som redan etablerats beaktas. Under VFU-perioden hade de personer som sedermera blev informanter en handledande, och därmed utbildande, roll i förhållande till oss. Även Virves position som anställd vid enheten innebär i någon mån ett beroendeförhållande, eftersom kollegorna (tillika informanterna) har längre erfarenhet, större ansvar och delvis utgör ett stöd för Virve. Till detta kommer den kamratlighet som uppstått genom flera månaders gemensamma lunchraster och dylikt under VFU-perioden. Dessa relationer samverkar med den position som studentrollen innebar under studiens genomförande, och en precis uppskattning av hur detta påverkar låter sig inte göras. Aspers (2007) beskriver tacksamhetsskuld som ett etiskt problem som kan uppstå vid långa tidsperioder av deltagande observation och som innebär att den som genomför studien kan uppleva förväntningar om att hjälpa den grupp som studeras. I vårt fall handlar det inte enbart om en tacksamhetsskuld för informanternas deltagande i studien, utan också en (outtalad och delvis omedveten) tacksamhetsskuld med grund i det ansvar de tagit för oss under VFU-perioden, samt i någon mån i relation till Virves anställning.

Det etiska problemet består i att de tidigare etablerade relationerna delvis kan osynliggöra den föreliggande maktasymmetrin (jfr Kvale & Brinkmann 2014). En

medvetenhet om dessa aspekter var betydelsefull under studiens genomförande och framställan. Det enskilt viktigaste redskapet för att kompensera för etiska problem i relation till våra intervjupersoner var att söka tydliggöra vår roll i studien och därmed vår relation till informanterna i den aktuella kontexten. Vi anser oss därmed ha vidtagit de åtgärder som varit möjliga.

4.7 Genomförande av enskilda intervjuer

Då vår avsikt var att komma så nära intervjupersonernas upplevelser, erfarenheter och förståelse som möjligt var det viktigt att intervjusituationen hölls flexibel och lämnade utrymme åt såväl intervjuperson som intervjuare att i situationen avgöra vad som var värt att fokusera, utveckla, precisera eller frångå. Vi konstruerade en intervjuguide – att likna vid ett slags manus för oss intervjuare att utgå ifrån – tänkt att agera som utgångspunkt för vad som närmast kan beskrivas som semistrukturerade intervjuer (Bryman 2011).

Intervjuguiden konstruerades som ett slags operationalisering av studiens frågeställningar, och syftade så till att ge svar som tillsammans skulle beskriva det vi föresatt oss att undersöka (se Bilaga 2). Detta sätt att konstruera intervjufrågor förespråkas av Kvale och Brinkmann (2014:174–175), i relation till vad de kallar en “halvstrukturerad livsvärldsintervju”. Forskningsfrågornas översättning till intervjufrågor utarbetades utifrån en medvetenhet om betydelsen av frågans formulering för det svar som ges, och vi sökte så formulera oss så öppet och varierat som möjligt (jfr Watt Boolsen 2007). Vi förberedde intervjusituationerna genom att ta fram öppna formuleringar som skulle fungera som “andrafrågor”. Detta för att undvika att lockas in i ledande frågor, i de fall vi behövde en precisering eller utveckling av en informantutsaga (Kvale & Brinkmann 2014:180–181).

Intervjuerna ägde rum i enhetens lokaler och rummet var stängt under intervjuernas pågående. Det fanns två orsaker till att förlägga intervjuerna till informanternas egna lokaler: dels för att informanterna inte skulle behöva avvara tid även för resa, dels för att de skulle känna sig så bekväma som möjligt i miljön. Möjligen hade det, givet att tidsaspekten inte bedömts vara så avgörande för vår rekrytering av studiedeltagare, varit klokt att genomföra intervjuerna i lokaler till vilka vår relation till informanterna inte var knuten, för att ytterligare tydliggöra

den situationella skillnaden mellan våra respektive roller. Vi ansåg emellertid skälen för det motsatta väga tyngre.

Tre av intervjuerna varade i cirka 45 minuter, en pågick i 50 minuter och den sista i 30 minuter. Varje intervju inleddes med att en av oss repeterade studiens och intervjuens syfte samt den information om deltagandevillkor som också framgått av informationsutskicket. Vi erbjöd därpå informanterna att ställa frågor. Samtliga intervjuperson bekräftade att de förstod och samtyckte. Vi delade upp frågorna sinsemellan för att vi båda skulle ha en aktiv roll och på så vis undvika att informanten kände sig observerad av en tyst deltagare. Vi svarade båda för att ställa följdfrågor, oavsett vem som ställt den fråga utifrån vilken intervjupersonen talade för tillfället. Frågorna ställdes inte i exakt samma ordning under samtliga intervjuer, eftersom vissa frågor besvarades spontant inom ramen för en annan, eller att en viss fråga upplevdes följa mer naturligt på en annan i intervjusituationen.

En del i de enskilda intervjuerna bestod av att deltagarna på förhand föreslagits ta med ett ärende att utgå ifrån under intervjun. Två informanter valde att ha ett eller flera ärenden i åtanke att utgå ifrån. Intervjuernas progression blev således något annorlunda för dessa informanter, då deras ärenderedogörelse styrde den ordning i vilken frågorna blev besvarade. Genomgående ställde vi frågor om hur de olika aspekterna av de enskilda ärendena förhöll sig till allmän praxis, för att utifrån det enskilda få en bild av det allmänna.

4.8 Genomförande av fördjupningsintervju

En del i studiedesignen var att följa upp de enskilda intervjuerna med en intervju som byggde på vad som redan framkommit och genomfördes med deltagarna från de enskilda intervjuerna. Syftet med intervjun var tredelat: att söka få vår tematisering av intervjuresultaten validerad (jfr Bryman 2011:353), att få ta del av en diskussion kring framkomna likheter och olikheter, samt att utveckla den del av intervjuerna som handlat om insatsens funktion och syfte, genom att lyfta perspektivet om olika förhållningssätt kring alternativa boendeinsatser, exemplifierat med Bostad först. Vid slutet av varje enskild intervju bekräftade samtliga deltagare att de avsåg delta i fördjupningsintervjun, varpå datum

bestämdes till drygt två veckor senare. Under intervjuveckan ställde tre av fem deltagare in sin medverkan. Vi valde att genomföra intervjun ändå.

Fördjupningsintervjuns frågeguide skilde sig väsentligen från den som utformats för de enskilda intervjuerna (se Bilaga 3). Intervjuguiden bestod i detta fall av korta sammanfattningar av vad vi funnit vara de viktigaste dragen i de teman vi urskilt från de enskilda intervjuerna. Varje sammanfattning åtföljdes dels av en valideringsfråga, dels av en eller flera fördjupningsfrågor. Slutligen formulerades en kort text om Housing First som koncept och en anmodan att diskutera utformning av boendeinsatser för hemlösa personer på ett principiellt plan. Fördjupningsintervjun pågick under cirka 1 timma och 30 minuter och genomfördes i ett sammanträdesrum i enhetens lokaler. Intervjun inleddes med information liknande den från de enskilda intervjuerna och frågorna var uppdelade mellan intervjuerna på samma sätt som under de enskilda intervjuerna. Resultatsammanfattningarna återgavs ordagrant och följdes av frågor.

Att hela tre av fem tilltänka deltagare uteblev från fördjupningsintervju är problematiskt. En av personerna ställde in sin medverkan tre dagar innan intervjuens genomförande, men de två övriga meddelade oss i omedelbar anslutning till intervjun genom de personer som deltog. Beskedet gjorde oss i stunden bekymrade över vad detta skulle innebära för studiedesignen. Vi bestämde oss emellertid för att genomföra intervjun ändå, eftersom det skulle vara lättare att eventuellt bortse från en del av undersökningen i efterhand än att söka återskapa den på nytt. Vidare var de två deltagarna intresserade av att genomföra intervjun trots att uppslutningen var mindre än väntat. Intervjun genomfördes således som planerat, om än med endast två deltagare. Känslan som hade uppstått när vi meddelats att endast två skulle delta avtog så snart informanterna börjat besvara den första frågan.

Den oplanerat stora bortfallet medförde främst att den tilltänkta valideringsprocessen kringskars, i så mån att två personers bekräftelse av vår resultattematisering inte kan likställas med fem personers. Vidare förlorades något av den självgåendedimension som ryms i gruppintervjun som metod och som är tänkt att möjliggöra diskussioner och utvecklingar deltagarna emellan, utan att intervjuare styr annat än till exempel tema (Bryman 2011). Deltagarna kom ändå att bekräfta och utveckla vår tematisering sinsemellan och diskuterade särskilt vissa frågor och teman på ett sätt som fördjupade de förda resonemangen och

ytterligare bidrog till vår förståelse av socialsekreterares beslutsprocesser och avvägningar.

4.9 Analysmetod

Vi samlade in vårt empiriska underlag för studien genom fem enskilda intervjuer och en fördjupande intervju. Dessa transkriberades sedermera. Eftersom vi hade för avsikt att använda oss av tematisk analys, utan ett särskilt språkligt fokus, valde vi att inte skriva ut mindre språkliga detaljer i intervjuerna, såsom tvekanden eller pauser (Bryman 2011). När allt inspelat material var transkriberat läste vi igenom det två gånger för att få en uppfattning om vad empirin kunde säga oss. Vidare beslöt vi att utgå från två huvudpunkter i våra frågeställningar i en tredje genomläsning av texten. Vad i socialsekreterarnas berättelser svarade på avvägningar respektive beslutsprocesser? Texterna färgkodades utefter dessa två frågor.

Vi valde att plocka ut särskilda citat eller beskrivningar ur den första intervjun som berörde beslutsprocess eller avvägning, samt andra beskrivningar som vi ansåg rymdes inom ramen för vår studie. Huvuddelen av citaten koncentrerades till kortare meningar. Detta tillvägagångssätt liknar det som Kvale och Brinkmann (2014) beskriver som meningskoncentrerung. Listan med citat och beskrivningar fylldes sedan på under genomläsningen av de andra intervjuerna, och nya delar tillkom. I ett tredje steg formulerade vi med utgångspunkt i denna lista arton olika teman. De teman vi fann var: ärendets gång, trappstegstänkande, utreda behov och förmågor, handlingsutrymme, begränsningar, villkorande, valet av aktör, målgrupp, motivation/driv/vilja, misslyckanden, boendekapacitet, historik, klientens egen bedömning, behovet, klientens manifestationer, utredningsområden, bilder av andra samt tränings- och referensboende som insats. Denna typ av tematisering liknar den Hjerm, Lundgren och Nilsson (2014) beskriver, genom vilken vi inte bara sorterade empirin utan också lade grunden och påverkade resterande analysarbete och började finna kopplingar i empirin som till viss del svarade på våra forskningsfrågor.

Inför fördjupningsintervjun slog vi ihop vissa teman med varandra, och placerade några i en bakgrundsinformation, vilket resulterade i att vi till slut hade tolv sammanfattade teman. Under den tid vi ägnade åt transkribering,

meningskoncentrering och tematisering formulerade vi parallellt våra teoretiska utgångspunkter. Efter transkription och bearbetning av fördjupningsintervjun lade vi till ytterligare ett tema. Vi genomförde vår analys genom att läsa våra sammanfattade teman och intervjuerna utifrån våra teoretiska utgångspunkter.

4.10 Arbetsfördelning

Arbetet med uppsatsen bedrevs huvudsakligen gemensamt, i den meningen att vi satt i samma rum samt diskuterade de olika delarna och momenten medan vi skrev. Vi gjorde litteratur- och dokumentationssökningar gemensamt, men delade upp läsandet och presentationen av texterna sinsemellan. Virve tog ett relativt sett större ansvar för sökningarna och urskiljandet av vad som var relevant. Adam tog ett relativt sett större ansvar för läsning och presentation av forskningen. Virve gjorde det mesta arbetet med bearbetningen av information från expertintervjun och Adam gjorde det mesta arbetet med sammanställningen av bakgrundsavsnittet.

Transkriberingen delades upp oss emellan, varefter vi individuellt identifierade indelningar och teman som slutligen diskuterades och jämkades till en gemensam, empirisk tematisering. Virve hade huvudansvar för förståelse och applicering av disciplineringsbegreppet och accounts, medan Adam hade huvudansvar för gräsrotbyråkrati och diskretion. Analys och diskussion skapades och skrevs gemensamt. Alla avsnitt eller delar som skrevs primärt av en av oss underställdes den andres granskning och korrigerades gemensamt.

4.11 Kvalitet

Att bedöma en kvalitativ studies kvalitet är inte detsamma som att bedöma motsvarande för en kvantitativ studie, varför de kvalitetsmått som stammar från naturvetenskaplig forskning – validitet, reliabilitet och generaliserbarhet – inte med självklarhet låter sig översättas rakt av (Bryman 2011; Kvale & Brinkmann 2014). Huruvida slutsatserna presenterade i föreliggande studie är att betrakta som tillförlitliga är en fråga att ta ställning till utifrån flera aspekter.

Tillförlitlighetsbegreppet, hämtat från Guba och Lincoln ([1994], refererade i Bryman 2011:354–355) handlar om den mån i vilken kvalitativa forskningsfynd

är pålitliga, trovärdiga, möjliga att styrka och överförbara till andra situationer. Den transparens vi eftersträvar är en del i möjliggörandet för läsaren att bedöma tillförlitligheten i våra slutsatser utifrån nämnda aspekter.

Pålitligheten i denna studie stärks av det faktum att vi genomgående söker redogöra för de val (och andra omständigheter) som medverkar till formandet av våra slutsatser. I denna process är det en styrka att vi är två personer som delar arbetsprocess och kritiskt värderar oss själva, varandra och de beslut vi fattar.

Bland annat i syfte att öka trovärdigheten inkorporerades gruppvalidering i studiedesignen, i form av fördjupningsintervjun. Emedan uppslutningen inte blev enligt förväntan anser vi att fördjupningsintervjuns två deltagare fick en betydelsefull roll genom bekräftandet av våra resultattolkningar. I fråga om samtliga beskrivningar ansåg de återgivandet träffande eller igenkännbart, och i det fall återgivelsen av intervjurens resultat innehöll motstridiga uppfattningar kände de igen motsättningarna. Endast i ett fall kände de inte alls igen en beskrivning (en återgivelse av en annan informants utsaga).

Vad gäller överförbarhet och möjligheten att generalisera slutsatser till andra kontexter är det en fråga om avvägning. Vår ansats rymmer inte ambitioner om att säga någonting om andra förhållanden än de vi undersökt, utan söker snarast exemplifiera erfarenheter, förståelser och upplevelser för den målgrupp som fokuseras i uppsatsen. Detta utifrån en övertygelse om att omständigheter knutna till tid, rum och interpersonella relationer samt våra egna forskningsfärdigheter gör slutsatserna till högst kontextbundna (Bryman 2011). Icke desto mindre är det tänkbart att denna studie kan utgöra en del i översikter i ämnet eller testas empiriskt med andra sorters datainsamling eller större studier.

5. Resultat och analys

I föreliggande kapitel redogörs för vad som framkommit i de genomförda intervjuerna. Studiens resultat presenteras, för läsbarhetens skull, inte uppdelat efter de olika forskningsfrågorna, utan utifrån de teman vi identifierat. Avsnitten motsvaras av en sammanslagning av de teman som tematiseringen givit. Ett par teman har omvärderats och utelämnats av hänsyn till uppsatsens syfte och röda tråd. Analys presenteras löpande i respektive avsnitt, med undantag för det inledande avsnittet.

Den inledande redogörelsen, ”Introduktion: klienten och ärendets gång”, syftar främst till att kontextualisera de områden som sedermera redovisas, och åtföljs därmed inte av någon analys. I avsnittet presenterar vi en översiktlig bild av hur de ärenden som intervjuerna kretsar kring kan fortskrida och de delar som kan ingå i socialsekreterares beslutsprocesser. I det därpå följande avsnittet, ”Insatsen och vägen mellan boenden”, redogör vi för socialsekreterares bild av tränings- och referensboendets funktion samt hur vägar in i och ut ur i insatsen kan se ut för klienter. I ”Villkoren och andra aktörer” presenterar vi hur socialsekreterare arbetar med de villkor som klienter har att leva upp till samt hur andra aktörer spelar in i möjligheterna att agera enligt vad som bedöms lämpligt i den enskilda situationen. Därefter, under rubriken ”Motivation, vilja och förmåga”, följer en redogörelse för hur socialsekreterarna arbetar med avvägningar som rör klienters motivation, vilja och förmåga. Vi presenterar sedan, i avsnittet ”Boendekapacitet”, intervjupersonernas förhållningssätt till klienters förmåga att bo, innan vi övergår till att, i ”Misslyckanden”, redogöra för den roll som potentiella misslyckanden spelar i beslutsprocessen.

I kapitlet återger vi informanternas utsagor med hjälp av citat och referat. De olika intervjupersonernas uttalanden förekommer i varierande grad. Detta har sin grund dels i att intervjuernas längd skilde sig åt, dels i att två av intervjupersonerna även deltog i gruppintervjun. Därtill kommer att intervjun med Intervjuperson 2 kom att handla mer om socialsekreterarens arbete generellt än om arbetet med insatsen specifikt, vilket uppmärksammades av oss först när intervjun var genomförd.

5.1 Introduktion: klienten och ärendets gång

När socialsekreterarna ombeds definiera den målgrupp de arbetar med räknar de upp gemensamma nämnare för att beskriva de klienter vars ärenden handläggs på Vuxenenheten, vilket är den enhet de arbetar vid. Intervjuperson 3 beskriver det enligt följande:

Samsjuka. Missbruk och psykisk ohälsa. Det är äldre, över 26, uppåt. Ska vi se... olika missbrukskategorier, även kvinnor och män. Det är blandat. Mycket blandad då ålder. Mycket psykisk ohälsa. Vi kan se neuropsykiatriska drag, även psykotiska drag, just med... ja, klienterna.

Bland de andra socialsekreterarna exemplifieras också att personer som har psykisk ohälsa utan diagnos och psykisk ohälsa utan missbruk förekommer vid enheten. Därtill beskriver flera att kriminalitet är vanligt förekommande bland klienterna och att många är aktuella vid enheten för att de är i behov av boende.

Beskrivningar av hur ett ärende, som sedermera kommer att kretsa kring tränings- och referensboende, inleds har förekommit i samtliga intervjuer, dels som svar på frågan om hur en beslutsprocess kan se ut, dels genom de redogörelser för enskilda ärenden som vissa av intervjupersonerna har gjort. Sammantaget framkommer det att ett ärende kan börja på flera olika sätt, såsom att någon ansöker från anstalt, att någon ansöker om tak över huvudet, att en klient fått nog av att bo på akutboende eller att den just blivit vräkt från egen lägenhet.

Ett boendeärende kan inledningsvis handla om någonting annat. Intervjuperson 2 säger att det förekommer att klienter ansöker om behandling för missbruk och att socialsekreteraren i samband med detta uppmärksammar att klientens nuvarande boendeform, till exempel en tillfällig lösning där klienten flyttar runt, skulle riskera medföra att behandlingen inte fungerar fullt ut. Flera intervjupersoner beskriver att en ansökan om tränings- och referensboende sällan inleder ett ärende, utan uppkommer när en klient har varit aktuell på enheten under en tid och redan beviljats andra insatser.

Vid de enskilda intervjuernas inledning definierar vi begreppet beslutsprocess som det som sker i ett ärende, från ansökan eller annan impuls till beslut om insats. Utifrån denna definition anför Intervjuperson 3 följande:

Det finns många beslut i beslutsprocessen. Och det är en process som, tillslut så kanske man... det första mötet så tänker man ju inte referenslägenhet utan det kanske kommer senare.

Detta är också ett genomgående ämne för beskrivningarna av vad som föregår (och följer på) beslut om insatsen tränings- och referenslägenhet. En utredning av klientens behov och förmågor inleds ofta med att klienten besöker socialkontoret, varvid socialsekreteraren ställer frågor om olika livsområden, ofta utifrån bedömningsverktyget DUR (Dokumentation, Utredning, Resultat). På frågan om vilka verktyg eller redskap som finns att tillgå under ärendets gång anger samtliga intervjupersoner att kollegor och förste socialsekreterare utgör ett bra stöd. Det framkommer också att vissa boendeformer, såsom drogfritt boende, kan fungera som en del i utredning av klientens motivation och förmåga. Att klienten bor där ger socialsekreteraren ett visst underlag för att bedöma om tränings- och referensboende är en lämplig insats.

En del i ärendets gång är, enligt flera informanter, att följa upp och hålla kontakt med klient och boende även efter att beslut har fattats. Detta för att hållas uppdaterad och i vissa fall stötta klienten i processen.

Samtliga informanter uppger att beslutsprocessen ser olika ut från fall till fall. Till exempel kan ett klientärende som börjar med en ansökan om tak över huvudet och beviljande av akutboende, sedermera innehålla beslut om drogfritt boende, drogtester, öppenvårdsbehandling, coach, arbetsträning, motivationsboende, träningsboende och referensboende. När Intervjuperson 4 får frågan om huruvida den har ett särskilt ärende i åtanke att utgå ifrån under intervjun uttrycker den sig såhär:

[...] jag har dels ärenden som är, som liksom följer en viss kurva, alltså från start till mål, och sen har jag ett par ärenden som där vägen liksom inte är så rak utan mer lite serpentinaktig med diverse avbrott och sådär men som också kommer till samma slutmål.

Bilden av att ärendets gång kan se mycket olika ut får stöd bland flera informanter. Ett ärende avslutas emellertid regelmässigt på samma sätt. Tre månader innan referenser skrivs för den klient som bor i referenslägenhet sker en överlämning från Vuxenenheten till en angränsande enhet inom socialtjänsten,

Boendeenheten. Ärendet lämnas över av förste socialsekreterare och ansökan om kommunalt kontrakt, samt beslut om detta, hanteras vid den nya enheten.

5.2 Insatsen och vägen mellan boenden

Under de enskilda intervjuerna har intervjupersonerna beretts tillfälle att uttala sig om den funktion som tränings- och referensboende fyller genom en direkt fråga (se Bilaga 2). Därtill har de löpande förhållit sig till insatsen i sina redogörelser för beslutsprocess och avvägningar. Intervjuperson 3 redogör för sin uppfattning om insatsen:

Jag tycker att det är väl bra. Det ger ju de här människorna som har, på något vis, gjort bort sig en gång när det gäller bostadsmarknaden, som aldrig har kommit in, att de får chans att komma in på något vis så va. Det är... om du har ett missbruk eller du har kriminalitet som gjort att du kanske har suttit två år, det blir såhär... så ska du komma ut, så är det ju tränings- och referens som liksom finns, för att man har ju, man har ju väldigt små möjligheter att söka bostad om man nu har suttit två år liksom. Är det någon som kan intyga på att du kan sköta bostaden och som kan säga att du kan betala din hyra eller?

Intervjuperson 1 sammanfattar sin uppfattning om insatsen:

[Det är] väl i stort sett den enda vägen till ett normalt liv, ett riktigt eget boende helt enkelt.

I anslutning till en beskrivning av arbetet med att komma vidare i boendet förklarar Intervjuperson 4, under gruppintervjun, hur den ser på insatsens funktion:

Vägen till kommunalt kontrakt, det är ju på nått sätt ett litet kryphål i den vanliga bostadsmarknaden på så sätt. Vissa människor står ju i kö till Göteborg i flera år och kommunalt kontrakt är ju ett eller ett och ett halvt år, det är träning och referens och sen arton månader i kommunalt kontrakt. Så den vägen kan ju ibland gå fortare än för en person som kanske inte har hyresskulder och som inte är aktuell på socialtjänsten,

som står i en vanlig bostadskö. Så det är ju en jättestor möjlighet med tränings och referens, och sen kommunalt kontrakt i och med att klienten ifråga tillhör den målgruppen.

Socialsekreterarna härrör i dessa resonemang insatsens funktion till att vara en väg till ett självständigt boende. Tränings- och referensboende bereder en väg till den självständighet som gått förlorad, genom att förmå klienten gå igenom de steg som krävs för att få referenser och därefter ha förutsättningar för vad Intervjuperson 1 kallar "ett normalt liv". Intervjuperson 4 säger vidare, under den enskilda intervjun, att insatsen är bra inte bara som en väg till eget boende, utan också i vägen ut ur missbruk, genom att erbjuda en trygg hemmamiljö.

Flera socialsekreterare menar att det kan vara svårt för vissa att bo i tränings- och referenslägenhet, med anledning av de regler som finns för boendet. Intervjuperson 3 menar också att det kan finnas ett mått av osäkerhet för klienterna i denna boendeform, eftersom de inte skriver något hyreskontrakt utan beviljas insatsen en period i taget och får behålla den under förutsättning att det fungerar som avtalat. Intervjuperson 5 knyter an till detta och belyser en aspekt av krav och kontroll i insatsen, men menar samtidigt att detta legitimeras av de möjligheter till självständighet som insatsen rymmer:

[...] den här tränings- och referensboende, det kan vara en provboendeprocess. Och den här tiden när, om personen klarar sig, det innebär att den här personen kan vara användbar, kan vara... ha den här kapaciteten att klara sig i framtiden. Och det kan man säga, det är bara en process, en... vad kan man säga... En kort väg som man måste lämna massa prover för att ha en värdig liv i framtiden.

Utifrån Buttnys (1993) idé om att somliga förklaringar kan förstås såsom knutna till en viss social kultur, framstår informanternas poängterande av insatsens inneboende potential som en inom organisationen uppkommen legitimering av de inskränkningar i klientens integritet och valfrihet som också antyds av dem själva. Socialsekreterarna har alltså att förhålla sig till dilemmat att tränings- och referensboende är den enda tillgängliga väg som finns till egen lägenhet, samtidigt som den bär en viss otrygghet (i och med frånvaron av hyreskontrakt) och vissa krav (till exempel lämnandet av prover). Deras poängterande av att insatsen trots

allt bär möjligheten till ett eget kontrakt, och att villkoren är låga i förhållande till detta, kan så betraktas som ett rättfärdigande och en gemensam strategi för att hantera motsägelsen (Scott & Lyman 2013).

Informanterna beskriver att en del klienter behöver bo i drogfritt boende eller motivationsboende en tid, för att socialsekreterarna ska kunna göra en bedömning av vilket boende klienten klarar av och om en placering på tränings- och referensboende kan vara lämplig. Att placera en klient på ett motivationsboende motiveras av Intervjuperson 4 med att just den boendeformen utgör ett steg mellan drogfritt boende och referensboende, och att det kan användas för att se om klienten kan klara av de krav som ställs i ett referensboende.

Men till exempel, för klarar man bo på [motivationsboende], betalar in sin hyra i tid, man är negativ på de här sticktesterna som de gör och man kanske har lite kontaktsamtal med sin kontaktperson, klarar man det så är det ganska goda indikationer på att då ska det gå i egen lägenhet också.

Det framkommer här att det finns en del kriterier som ska uppfyllas från klientens sida, för att den ska bedömas klara av ett boende i tränings- eller referenslägenhet.

Under intervjuerna framkommer att socialsekreterarna har olika förhållningssätt till situationer i vilka en klient blir utskriven från sitt tränings- eller referensboende och måste flytta därifrån. Två av informanterna beskriver att klienten, om den blir utskriven från referensboende, kan beviljas plats i exempelvis långsiktigt boende, men att de långa köerna till dessa boenden kan leda till att de tvingas placera klienten i ett akutboende istället. Intervjuperson 5 beskriver att klienten, om den blir utskriven från tränings- och referensboende, beviljas plats på akutboende och inte i någon annan boendeform:

Om han inte följer de här reglerna, det innebär att han klarar det inte, det här tränings- och referensboende. Sen, jag avbokar det här boende, ”du får inte bo här längre”. Och en personen, om han kan inte... om han inte kan lösa sitt boende, då kommer till oss igen, till mig, och sen vi beviljar, vad heter det, andra boendena, som jour- och akut.

Socialsekreterarna bedömer sina handlingsalternativ på olika sätt i de situationer då en klient inte kan bo kvar i tränings- och referensboende utan måste beviljas en

annan boendeinsats. Medan en av dem menar att klienten bör beviljas akutboende menar andra att till exempel ett långsiktigt boende kan vara en bra lösning i sammanhanget. Att de alternativ som upplevs finnas tillgängliga skiljer sig åt mellan de professionella kan förstås som ett uttryck för den diskretion som föreligger: eftersom det är upp till de enskilda socialsekreterarna att förmedla rätt insats till klienten kommer de också att göra olika bedömningar om vad som bäst lämpar sig i den enskilda situationen (Lipsky 1980). Detta sker särskilt om ett entydigt normsystem, i form av rutiner eller organisationskultur, saknas för bedömningen (jfr Molander 2011).

Den professionelles rätt, och därmed även krav, att handla på det sätt som det egna omdömet föreskriver (Hellberg 1991) får i detta fall följden att olika alternativ upplevs logiska för olika utförare. I samma situation kan utläsas ytterligare en faktor som påverkar gräsrotsbyråkratens diskretion, nämligen resurstilldelningen. Lipsky (1980) menar att organisatoriska ramar, såsom en (konstant) brist på resurser, utgör gränser, och därmed formar villkoren, för den professionelles diskretion. I detta sammanhang blir det synligt genom att även socialsekreterare som bedömer långsiktiga boendeinsatser mest lämpade för klienterna ifråga, hänvisas till att bevilja akutboende. Det diskretionära utrymmet som organisationen sanktionerar socialsekreteraren har således en yttre gräns i tilldelningen av resurser, vilket i sin tur ålägger socialsekreteraren att själv utforma strategier, eller regler, för tilldelningen av resurser (Ellis 2011; Lipsky 1980). I detta fall tycks Intervjuperson 5 ha en generell strategi som innebär beviljandet av akutboende vid utskrivning, medan Intervjuperson 4 gör en individuell prövning som, på grund av organisationens resurstilldelning, ändå resulterar i samma insats. Det finns således olika sätt att förhålla sig till frågan om resursfördelning, men det sätt på vilket insatserna nu är organiserade kringskär diskretionen så att bedömningen i någon mån saknar betydelse för utfallet.

Det framkommer att det i vissa fall ändå vara aktuellt för klienter att gå direkt till träningsboende, även i fall då den inte är känd sedan tidigare, inte är särskilt noga utredd eller när den bor på akutboende. I dessa fall behöver emellertid saken diskuteras med förste socialsekreterare. Under intervjuerna framkommer att det i dessa fall ofta rör sig om personer som inte har någon missbruksproblematik eller av någon anledning inte kan bo kollektivt.

Beskrivningen av rutinen, att prata med förste socialsekreterare, kan förstås som två olika aspekter av socialsekreterarnas diskretion. Utsagorna pekar på att det finns en outtalad regel som inskränker deras handlingsfrihet och som grundar sig i utgångspunkten att klienter inte kan passera direkt från akutboende eller häkte till tränings- och referenslägenhet. Denna typ av (inofficiella) rutiner är, enligt Lipsky (1980) ett sätt att från organisationens håll styra resurstilldelningen och tillförsäkra att den sker mindre godtyckligt, samtidigt som den besparar gräsrotsbyråkraten en del av ansvaret för hanterandet av dilemmat. Socialsekreterarna har emellertid lämnats tillräckligt med diskretion för att kunna hävda sin professionella bedömning inför förste socialsekreterare och därigenom möjliggöra för klienten att gå en väg som vanligtvis inte förespråkas. Denna sorts diskretion är, enligt Hellberg (1991), typiska för de yrkesgrupper som präglas av professionalisering, och bygger på att såväl organisation som enskild yrkesutövare kräver att undantag kan göras i den enskilda situationen.

5.3 Villkoren och andra aktörer

I intervjuerna förmedlas att boende i tränings- och referenslägenhet innefattar olika typer av krav riktade mot klienten. Olika former av krav kan också ställas på klienten för att det ska finnas en möjlighet för den att bli beviljad denna boendeform. Boendet villkoras med aktiviteter som klienten bör delta i för att kunna fortsätta att bo kvar. Tränings- och referensboenden i Göteborgs stad är drogfria, vilket får till följd att regelbundna drogtester ofta ingår som en del i boendet. Intervjuperson 5 beskriver hur den bedömer om en klient bör flytta in i tränings- och referenslägenhet:

Bedömningen, som jag sa, utifrån att man träffar personen och för en del... vi sätter en del prover att personen under till exempel tre till fyra månader ska lämna drogtester. Och när personen lämnar de här drogtesterna och han klarar fyra... tre till fyra, det beror på, då om personen klarar sig då innebär det att den här personen och när kontaktpersonen har inte sett nånting, det funkar och då ja man märker att personen kan vara bra för tränings- och referensboendet.

När en klient beviljas boende inom tränings- och referenslägenhet får den,

förutom en bostad, också en kontaktperson. Att träffa kontaktpersonen regelbundet och upprätthålla en kontakt med denne är också ett av de villkor som ingår i boendeformen. Intervjuperson 4 beskriver att det är viktigt att träffa sin kontaktperson regelbundet men att missförstånd ibland kan uppstå mellan klient och socialsekreterare:

[...] man får negativa rapporter från kontaktpersonen och så har man möte och pratar med klienten och så säger klienten att “det här visste inte jag, jag hade ingen aning om att det var så viktigt att jag träffar min kontaktperson på bestämda dagar” till exempel, “jag trodde att det var mer... ja, nånting jag kunde välja lite själv”.

Flera av informanterna uppger att de, vid inflytt till tränings- eller referenslägenhet, gör upp en arbetsplan tillsammans med klienten. Arbetsplanen innehåller olika saker som klienten skall förhålla sig till under boendetiden vilket då också ingår i de villkor som klienten ska följa för att behålla sitt boende. Intervjuperson 5 beskriver hur en arbetsplan kan se ut:

[...] man måste skriva en arbetsplan också, när flyttar personen till boendet, både klienten och kontaktpersonen och jag skriver att personen ska sköta sig bra, hålla sig drogfri, störa inte andra människor, till exempel. Om han inte följer de här reglerna, det innebär att han klarar det inte, det här tränings- och referensboende.

I intervjuerna återges ett arbetssätt som innebär ett “givande och tagande” mellan klient och socialsekreterare, där klienten vill och ska leva upp till de krav som socialsekreteraren ställer, och socialsekreteraren ska uppfatta klientens ansträngningar och framsteg och bevilja boende efter de förmågor som klienten visar prov på. Intervjuperson 4 beskriver hur detta arbete kan se ut:

Jag hade liksom en tanke om att han får bevisa för mig att han menar allvar och jag, i min tur då, bevisar för honom att jag uppfattar de här framstegen han gör. Så jag hade nån slags tanke om att det skulle bli såhär givande och tagande och det blev det ju också, han visade mig, han fick drogfritt boende, han visade mig, han fick referensboende. [...] Jag

tror att det är viktigt att klienten får känna att om man verkligen kämpar och man lägger ner sin själ i att försöka bli drogfri, så tror jag det är viktigt att dom känner att det finns någon som uppfattar det, och som ser det.

Att det ingår vissa villkor i boendet, gällande såväl tränings- och referensboende som andra boendeformer, till exempel motivationsboende, framgår av intervjuerna. Med utgångspunkt i Foucaults (2003) tes om disciplinering, kan ett mönster utläsas i avvägningar mellan boenden och de villkor som klienten måste rätta sig efter. Detta kan förstås som en del i ett system av belöning och bestraffning (ibid.). Ett boende i tränings- och referenslägenhet villkoras med mål att uppnå och krav att rätta sig efter: att träffa sin kontaktperson, delta i drogtester och på andra sätt följa den plan socialtjänsten har, ger utdelning genom beviljande av boendet – klienten belönas. Att inte följa planen kan få till följd att klienten inte får bo kvar – klienten bestraffas. Intervjuperson 4:s redogörelse för givandet och tagandet i relationen till klienten, kan då också läsas som belöning för gott uppförande, där klienten tydligt vinner något på att agera som socialtjänsten efterfrågar.

Vid frågor om vad som händer i det fall en klient bryter mot de regler som den ålagts att följa inom tränings- och referensboende skiljer sig svaren delvis åt mellan socialsekreterarna. Genomgående berättar de att brytandet mot regler – låt vara försenade hyror, störningar eller påverkan av alkohol eller droger – inledningsvis bemöts med att socialsekreteraren har ett samtal med klient och boendepersonal, vid vilket regler förtydligas och de inblandade söker komma fram till varför någonting inte gått som planerat, samt vad klienten önskar framöver. Vanligen sker detta efter att boendet, eller i vissa fall klienten, meddelat socialsekreteraren att någonting har hänt. Vad gäller möjligheten att ha klienten kvar som boende inom verksamheten efter (upprepade) regelbrott skiljer sig emellertid informanternas utsagor åt på vissa punkter. Såväl Intervjuperson 4 som Intervjuperson 5 menar att boendet oftast tolererar ett eller två återfall, i den bemärkelsen att de inte avbryter placeringen utan endast låter referenstiden, om den är inledd, börja om. Intervjuperson 1 redogör för följande erfarenhet, i anslutning till ett resonemang om när klienter misslyckas i boendet:

Om man misslyckas. Ja, då brukar ju inte vi ha något större handlingsutrymme. För då får vi veta av boendet ifråga, om det är ett träningsboende, att den här personen kan inte bo kvar här. Och det är ju boendet själv som bedömer det. Ibland brukar de fråga oss, men då... det är ju viktigt att det är boendet som, på nåt sätt, gör en bedömning. Så vi kan ju inte hävda att "nä men personen ska bo kvar där" om boendet tycker att "nä det går inte". Så det är Social resurs som äger den frågan. Så då får man ju helt enkelt titta på, okej, utifrån den aktuella situationen, vad klarar den här personen? Vilken typ av boende är aktuellt?

Detta är en begränsning i socialsekreterarens möjlighet att påverka som återkommer i olika former i informanternas berättelser. Intervjuperson 1 och Intervjuperson 4 utvecklar under gruppintervjun resonemanget om boendet som gränssättare i denna fråga:

Intervjuperson 1: [...] ibland är man ju väldigt bestämd från boendet att "det här går inte längre", ibland är man tveksam och då har man ju... det är då man har möjlighet att påverka, till exempel med extra stödinsatser. Intervjuperson 4: Och det är väl sällan som vi säger nej, när boendet hör av sig och säger att vi är villiga att ge personen en chans till. Jag har inte gjort det nån gång iallafall, jag vet inte om du har... att du har sagt nej när boendet har varit positiva till att personen ska bo kvar? Intervjuperson 1: Nej, det är väl tvärtom.

I vissa fall, menar Intervjuperson 5, kan socialsekreteraren inte bara påverka det fortsatta boendet utan även hur referenstiden ska hanteras när klienter inte lever upp till de uppställda kraven. Så här beskrivs ett skede då ett återfall ägt rum:

Intervjuperson 5: Den där klienten han ringde själv till mig. Och "[Intervjuperson 5], jag har gjort det, men jag vet att jag har gjort fel". Och [...] när man tittar på personen och har skött sig så bra och varit noggrann under tiden då en gång eller två gånger påverkar inte så mycket, för min del i alla fall. Men det viktiga är att den här sista sex månaderna personen har varit drogfri och alkoholfri, eftersom de måste också blåsa på alkoholmätaren som någon gång man skriver i den här

arbetsplanen att personen måste två–tre gånger blåsa när kontaktpersonen går och träffar klienten.

Adam: Vad hände med referenstiden efter återfallet?

Intervjuperson 5: Det förlängs. När man får återfall... man börjar nå... man börjar från början. Men nån gång man också fattar egna beslut. För mig det räckte med sex månader till.

I vad intervjupersonerna säger om handlingsalternativen när klienter bryter mot boenderegler framgår att de uppfattar att boendet utgör en formell ram för vilka handlingsalternativ som är möjliga efter återfallssituationer, men också att de i vissa fall har möjligheter att gå utanför denna ram i egenskap av sin yrkesroll. Detta överskridande tar sig uttryck i ett arbete för att mildra det sätt på vilket klienten drabbas av "straff".

Lipsky (1980:72–73) menar att gräsrotsbyråkraten har att förhålla sig till den dubbla rollen som företrädare för klienten och företrädare för organisationen. Organisationen, å ena sidan, kräver likabehandling; klienten, å andra sidan, kräver att behandlas som individ (ibid.). I de exempel som studiens deltagare tar upp ser vi hur de ingår ett slags företrädarskap när de upplever att utrymme kan finnas, medan de i andra fall hänvisar till den andra aktören som gränssättare. För att göra dessa avväganden har alltså den professionelle att själv utveckla strategier. Intervjuperson 5 hänvisar till att klienten ditintills "skött sig bra" i motiveringen av det företrädarskap som ingås. Intervjuperson 1 och Intervjuperson 4 utnyttjar en liknande diskretion, men motiverar dessa ansträngningar med att den andra aktören i dessa fall inte utgjort en lika substantiell gräns för handlingsalternativ, som den annars kan göra.

Vi kan alltså förstå ovanstående resonemang som en bild dels av den diskretion som socialsekreterarna uppfattar, dels av de förhållningssätt som kan intas i valet mellan att följa vad som uppfattas som regeln och att göra vad som upplevs bäst för klienten (jfr Lipsky 1980).

Förutom boendet återkommer socialsekreterarna till Fastighetskontoret som en aktör med inflytande över det sätt på vilket handläggningen av boendeärenden sker. De krav som ställs på de boende i tränings- och referenslägenheter, den förmåga som klienter ska ha eller uppnå, härrörs ibland till Fastighetskontoret, vilket är den kommunala verksamhet som ansvarar för kommunala kontrakt.

Intervjuperson 2 menar att det är Fastighetskontorets idéer om hur ett boende ska skötas som utgör grund för de villkor som ställs upp för klienterna på vägen mot egen lägenhet. I anslutning till ett resonemang om tränings- och referensboende som insats säger Intervjuperson 1 följande:

Det är ju fastighetskontoret som dikterar de villkoren. Och de kan ju vara rätt tuffa, faktiskt. De ser ju sällan mellan fingrarna och har ju kanske inte alltid någon förståelse för olika typer av problematik. Har jag hört.

Intervjuperson 3 menar att en av anledningarna till att socialsekreteraren bör ta exempelvis planer om sysselsättning i beaktande är att Fastighetskontoret kan anse det nödvändigt.

Intervjuperson 3: Det ser alltid bra ut när man ska söka vidare, att man har en sysselsättning. Det kräver de ju nästan, för det är ju, på nått sätt så, det är ju kanske ett tecken på att det kommer att komma in pengar, att hyran kommer att komma in och såna grejer. För hon ska ju betala hyran själv, va.

Adam: Du tänker efter referenstiden?

Intervjuperson 3: Ja precis. Jag tänker inför de söker kommunalt kontrakt, så är det bra om man har en sysselsättning, liksom. Och det ska ju helst påbörjas då under referenstiden.

När vi under gruppintervjun återger detta resonemang menar de två deltagarna att de inte hört att sysselsättning skulle vara meriterande utifrån Fastighetskontorets regelverk. Däremot instämmer de i bilden av Fastighetskontoret som en aktör som formar krav.

Intervjuperson 4: Det med sysselsättning känner jag inte igen alls, men däremot så är ju min uppfattning om Fastighetskontoret att de är ju stränga. Och det är ju de som sätter reglerna för referenserna. Det är ju de som säger att om de ska godta en referens så ska det ju va liksom kontrollerad drogfrihet, hyran ska ha kommit in i tid, lägenheten ska vara fin, inte stört grannarna och kontaktpersonstiden ska ha varit skött och

det ska ha varit tillsyn. [...] Så Fastighetskontoret är ju, enligt min uppfattning, ganska så hårda.

Intervjuperson 1: Det, det... Jag har ju inte haft nåt att göra med dem men så direkt... Men man hör ju en del.

Intervjuperson 4: Ja, man gör ju det.

Informanterna redogör för Fastighetskontoret som den aktör som sätter de formella kraven på hur klienten ska sköta boendet för att kunna söka kommunalt kontrakt efter referenstiden. Dessa yttre krav är också något som socialsekreterarna förhåller sig till i arbetet med klienten under tränings- och referenstiden. I sina berättelser förhåller de sig till Fastighetskontoret som en yttre gränssättare som påverkar deras konkreta arbete med klienten och boendet.

Alla sociala aktörer kan ägna sig åt accounting när de försöker förklara eller rättfärdiga sina handlingar (Järvinen 2005). Detta kan ske i form av ursäkter eller rättfärdiganden (Scott & Lyman 2013). Utifrån detta kan man tolka intervjupersonernas resonemang kring Fastighetskontoret som aktör, som en legitimerande förklaring i form av en ursäkt.

När intervjupersonerna försöker förklara varför kraven i tränings- och referensboendet är höga, använder de sig av Fastighetskontoret som hjälp i att förhålla sig till insatsens krav. Att ange Fastighetskontoret som en yttre, opåverkbar faktor som påverkar arbetet kan utläsas som en organisationsgemensam legitimerande förklaring, där socialsekreteraren avsäger sig ansvaret för agerandet (att ställa krav) men medger att kraven är hårda. Avsikten är att hjälpa klienten till ett kommunalt kontrakt, men detta görs med grund i en bild av en annan aktör som gränssättare.

Den organisationsgemensamma förklaringen innebär att det är en ursäkt som används av flera socialsekreterare och som kan ingå i en gemensam bild inom organisationen. För att återknyta till Buttnys (1993:49) resonemang kring en folklig logik som en bakgrund av kulturellt knutna idéer och värderingar, och i detta, hur en social aktör använder accounts grundade i denna bakgrund, kan man se socialsekreterarnas uttalanden som del av en organisatorisk samling uppfattningar. Accounts blir då snarare organisationens gemensamma, än socialsekreterarens enskilda.

5.4 Motivation, vilja och förmåga

När socialsekreterarna talar om vilka aspekter som är avgörande för att kunna bedöma huruvida tränings- och referensboende är lämpligt som insats, är begreppen vilja och motivation vanligt förekommande. Insatsen bygger på klientens ansökan och är i den meningen beroende av klientens vilja att ta del av densamma. Samtliga intervjupersoner anför viljan att komma till egen lägenhet, eller viljan att "komma vidare", som en avgörande faktor för att tränings- och referensboende ska beaktas som möjlig insats. Utöver detta framkommer också att viljan kan, eller bör, omfatta hela livssituationen. Så här beskriver Intervjuperson 3 på vilket sätt en klients inställning inverkar positivt på bedömningen:

[...] hon fick ju avbryta de studierna, men det har fortfarande varit kvar att hon har ju en önskan, ett driv om någonting, att hon vill något annat.

Intervjuperson 2 säger att insatsen är bäst lämpad för de klienter som fattat ett beslut om att jobba för att få en sysselsättning, eftersom förutsättningar för förändring på flera livsområden också ökar förutsättningarna för att lyckas med det egna boendet. Intervjuperson 3 menar att klienten måste välja riktning, ifråga om umgänge och drogfrihet, för att insatsen ska kunna fungera på ett bra sätt. Utifrån informanternas svar framstår viljan och motivationen som en nyckel i de avvägningar som görs, och den härrör sig inte bara till viljan att ha ett eget boende. Så här säger Intervjuperson 4 om vad den behöver veta om klientens inställning för att göra sin bedömning:

[...] är det liksom verkligen ett mål att ha ett kommunalt kontrakt och följa de reglerna, eller handlar det mer om att "jag vill ha en egen bostad och jag ska ha den nu, oavsett om jag är drogfri eller inte"?

Klientens mål ska således vara att få ett eget boende i enlighet med de premisser som lägenhetsinsatserna bygger på, annars är det inte tillräckligt för att insatsen ska bedömas fungera. Under gruppintervjun utvecklar intervjupersonerna resonemanget om vilja och motivation. Intervjuperson 1 menar att motivation och vilja är själva förutsättningen för att en insats ska fungera så som tänkt. Intervjuperson 4 gör en åtskillnad mellan begreppen och menar att emedan vilja är en viktig grund så är inte en vilja att, till exempel, uppnå drogfrihet detsamma

som att det finns förutsättningar för att lyckas, medan motivation och vilja tillsammans kan innebära att det också finns en förmåga. De sammanfattar:

Intervjuperson 1: Men då blir det lite som jag uppfattar det, alltså vilja är något man kan uttrycka. ”Jag vill...”. Det är lite mer teoretiskt liksom... uttryck, så. Men motivation då, om man skulle använda det sättet du tänker, så är det ju mer förmåga också, att ta ett steg i den riktningen som man vill komma.

Intervjuperson 4: Ja antingen att man tar det steget själv, eller att man blir erbjuden hjälp från socialtjänsten.

Intervjuperson 3 menar att en av de sakerna som den vill ha information om innan det kan bli aktuellt att bevilja tränings- och referensboende är hur pass stark klientens motivation till att gå vidare är. Att insatsen tränings- och referenslägenhet till stor del tycks vara förbehållen de av klienterna som bedöms vara mest motiverade att ta del av insatsen och utvecklas i den riktning som insatsen avser bidra till, kan sägas bero på två saker.

Först och främst tycks motivationen betraktas som en förutsättning för att på bästa sätt tillgodogöra sig innehållet i insatsen. Detta, i sin tur, kan betraktas såsom avgörande utifrån den verksamhetslogik som Lipsky (1980) kallar creaming. Tesen är att en människobehandlande gräsrotsbyråkrati ålägger sina professionella att avgöra vem som har rätt till dessa och vem som ska nekas (ibid.). Detta diskretionära utrymme kan så fyllas med principer som styr de professionellas bedömningar i fördelningen, och i vår studie är ett vanligt förekommande kriterium just bedömningen av vem som på bästa sätt kan tillgodogöra sig insatsen.

Ifråga om tränings- och referensboende innebär således antagandet om att en stabil motivation hos klienten leder till bättre tillgodogörande av insatsen också att klienter som bedöms ha en låg grad av motivation inte bör beviljas den. Emedan socialsekreterarna i denna studie inte belönas (med pengar eller, oss veterligen, något slags framgångsstatistik) för de ärenden som faller väl ut, kan en drivkraft bakom detta vara önskan om att det ska gå väl för klienterna (se punkt 5.6), att så få som möjligt ska tvingas flytta ifrån sitt boende, men också att en lyckad placering medför mindre arbete. Att låta tränings- och referensboende bli en insats

förbehållen de klienter med starkast manifestationer av motivation blir så en lösning på de dilemman som följer av knappa resurser (jfr Lipsky 1980).

Socialsekreterarna poängterar inte bara vikten av en tillräcklig vilja eller motivation, utan redogör därtill för olika sätt på vilka klienten kan uppvisa motivation. Det kan handla om att sköta kontakten med sin kontaktperson, gå på regelbundna drogtester och sköta sin öppenvård. Intervjuperson 4 beskriver hur motivationen kan ta sig uttryck:

Ja det kan ju va till exempel om man har nån form av öppenvård, man kanske har samtal nånstans, man kanske blir beviljad drogtester, såna grejer tittar man ju på. Sköter personen det här, alltså går personen på sina möten? Går den på sina samtal? Lämnar den drogtester enligt överenskommelse? För såna saker säger ganska mycket, kan jag tycka.

Intervjuperson 4 förtydligar, under en redogörelse för ett klientärende, vad det kan innebära att vara motiverad:

Han var verkligen med på banan och han visade verkligen att han menade allvar med att han ville verkligen bli drogfri, det var inget han bara sa utan han visade verkligen det både med ord och med handling.

Att bedöma motivation handlar i stor utsträckning om att undersöka vad klienten gör. Klienten ska visa med ord och handling att den menar allvar, ägna tid åt behandling och sköta sina kontakter och tider. Motivationen mäts i klientens handlingar. I ett resonemang kring vad som krävs beskriver Intervjuperson 4, under gruppintervjun, hur klientens inställning till att delta i någon form av behandling kan påverka ett beslut om tränings- och referensboende:

Säger dock klienten att ”Nä, det här är jag inte så intresserad av utan jag tänker mer på det här att komma vidare i boendet”. Det är ju också en sån sak som påverkar. Då tänker man ”Okej, så du är inte villig att prova nånting som skulle kunna göra din situation bättre?” Då är kanske inte oddsen så stora heller att det blir så bra om man beviljar nånting sånt.

Klienten ska gå med på socialsekreterarens önskemål och detta blir en förutsättning för att insatsen ska beviljas. En vilja att bo räcker inte, utan

motivationen måste manifesteras genom handling. Intervjuperson 3 svarar på frågan gällande när tränings- och referensboende är en passande boendeform:

Så det är väl de som har den här viljan och klarar av det här att bli självständiga gentemot oss, om man säger. Om man har... kan bli drogfria och är drogfria och har en hälsa som gör att man kan, de kan bo själv och ha läkarkontakt och sköter läkarkontakten, har ett intresse av att hitta på någon sysselsättning på sikt såhär och har intresse av att bo själv och det här med att komma vidare liksom.

Intervjupersonens beskrivning kretsar också kring hur vilja manifesteras och kan mätas, vad klienten gör eller bör göra för att insatsen ska vara lämplig.

Socialekreterarna talar genomgående om motivationens vikt för beviljande av boende samt hur motivation kan visa sig i klientens agerande. Med utgångspunkt i Foucaults (2003) idéer om systemets dubbelhet genom dess belönande och bestraffande drag, kan intervjupersonernas berättelser läsas som ett uttryck för detsamma. Uppvisande av motivation medelst vissa handlingar genererar belöning i form av tränings- och referensboende. Detta ska förstås ur en institutionell kontext där disciplineringen är djupt rotad i socialtjänstens uppbyggnad och utgör en naturlig, möjligen osynlig, del för socialekreterarna själva.

Foucault (2003) hävdar att disciplinering sker genom kontroll av rummet, tiden och verksamheten. Bedömningen av klientens motivationsmanifestationer, och de följder dessa får för klientens möjlighet att beviljas biståndet, kan läsas som ett uttryck för kontroll av verksamheterna, i detta fall i klientens beteende.

5.5 Boendekapacitet

Under intervjuerna framkommer klientens boendekapacitet som betydelsefull. Det beskrivs bara som boendekapacitet av Intervjuperson 3, men samtliga informanter beskriver på något sätt vad det innebär att klara av att bo. Det handlar om att kunna följa hyreslagen (betala hyran, inte störa grannarna), hålla ordning i sin lägenhet så att den inte blir övermöblerad eller osanitär, upprätthålla drogfrihet, betala andra räkningar och inte få nya skulder, ta hand om sig själv och sköta sig. Intervjuperson 2 menar att pågående missbruk ofta leder till att andra delar av boendekapaciteten också fungerar dåligt, genom att klienten får

störningsanmärkningar eller inte betalar räkningar. Flera informanter menar att psykisk ohälsa också påverkar förmågan att bo och kan avgöra klientens möjligheter att bo i egen lägenhet, med allt vad detta innebär. Intervjuperson 3 använder begreppet boendekapacitet i en berättelse om ett klientärende:

Hade hon kommit direkt från gatan så hade det ju varit... så hade vi ju inte gjort såhär, tror jag inte. Då ska det mycket till innan vi hade gjort så. För då visste vi ju ingenting om hennes boendekapacitet.

Intervjuperson 1 berättar vad det innebär att bo i tränings- och referenslägenhet och vad klienten ska klara av. Den inleder med att berätta att klienten ska klara av att bo enligt hyreslagen och utvecklar sedan sitt resonemang:

Man ska klara av att betala hyran själv, eller, det godkänns också om man har förmedlingsärende. Från socialtjänsten. Man ska klara av att, alltså i förhållande till grannarna, att det inte är störningar, och sköta lägenheten, i någorlunda skick. Alltså var den gränsen går vet jag inte exakt, men det är väl det här med att man ska kunna städa, att det inte blir lukt från lägenheten att det, ja, det är sanitär olägenhet så att säga.

Var gränsen går tycks kunna skilja sig från handläggare till handläggare.

Intervjuperson 3 motiverar beviljandet av träningsboende med att den tidigare hade varit hemma hos klienten i ett annat ärende, och därigenom hade en uppfattning om hur denne bodde:

Visst det var ju kanske inte toppstädat, men det, nä men det liksom... Visst, man får ju ha obäddat och liksom grejat och papper framme och eller liksom. Det var liksom inte övermöblerat, det var inte saker, det var inte smutsigt, det var liksom inte mat på golvet, eller det var liksom inga spyor på golvet, det var inga avträden på golvet eller på väggar eller inget glassplitter eller jag menar inga sönderslagna dörrar, inga sönderslagna glas. Hade vi kommit hem till en sån lägenhet så hade vi aldrig tänkt träning.

I ovanstående citat redogör socialsekreteraren för vad det kan innebära att inte ha boendekapacitet nog för att beviljas träningslägenhet. Vad som beskrivs kan

förstås som ett slags ytterpol och hjälper till att ringa in vad som kan ingå i begreppet. Intervjuperson 4 beskriver, när begreppet tas upp under fördjupningsintervjun, att tolkningen skiljer sig åt mellan socialsekreterare. Detta blev tydligt för informanten när den tog över ett klientärende som dess kollega tidigare hade varit handläggare för, i vilket kollegan avslagit ansökningar om referensboende (det framgår inte om personen redan bodde i träningslägenhet) utifrån klientens boendeförmåga:

[...] jag tror till och med det står i anteckningarna att han behöver lära sig att städa och hålla ordning och sådär. Och det var ju någonting som var väldigt... ja vad säger man på svenska... offensive. [...] Och då gjorde vi så, när vi hade haft ett möte, att han själv sa till mig att "men kan inte du komma hem och titta och säga vad du tycker?" "Absolut", sa jag. Så vi traskade bort till hans lägenhet. Hade han mycket möbler? Ja. Hade han mycket papper i högar? Ja, absolut. Men det var rent och snyggt. Det låg inte dammråttor på golvet, det stod inte smutsig disk i köket och alltså fönstrena var putsade och det... och då hamnar man i det här: ska jag då, som handläggare, säga till honom att "nä du kan inte bo i referenslägenhet för du har för mycket möbler och papper som ligger framme i högar istället för tidskriftssamlare"? Det blir ju jättekonstigt! Vem är jag att bestämma det?

Dels säger uttalandet någonting om vad socialsekreteraren bedömer kunna ligga i boendekapacitetsbegreppet: för Intervjuperson 4 handlar det inte om huruvida det är övermöblerat eller oordning, men skulle kunna handla om den mån i vilken det är smutsigt eller odiskat. Uttalandet säger också någonting om den position socialsekreteraren kan hamna i när den har att ta ställning till hur klienten sköter sin lägenhet, såtillvida att informanten inte upplever sig ha rätt att komma med vilka synpunkter som helst. Dessa utsagor kan sammanfattningsvis sägas beskriva det utrymme för bedömning som ryms i begreppet boendekapacitet. Alla är överens om att det ska ingå i bedömningen, men hur det definieras skiljer sig åt socialsekreterarna emellan, och det finns ingen rutin eller motsvarande att åberopa.

Därtill kommer att begreppet boendekapacitet, liksom andra beskrivningar av vad det innebär att klara av att bo, används i flera sammanhang. I det sistnämnda citatet, i vilket Intervjuperson 4 tar över ett ärende från en kollega och gör en annan bedömning, är klientens boendekapacitet någonting som ska bedömas inför en eventuell flytt till referensboende. Detta ligger i linje med kommunens presentation av referensboendeinsatsen (Göteborgs stad u.å.a) som säger att "[b]oendekapaciteten skall vara utredd" inför ett beviljande. Någon motsvarande beskrivning finns inte i relation till träningsboende, men bland intervjusvaren återfinns resonemang om bedömningar av hur klienten klarar av att bo även inför en eventuell flytt till träningsboende och i resonemang kring beviljandet av tränings- och referensboende som helhet. Möjligen kan detta hänföras till den antydning till creaming för vilken redogjordes i föregående avsnitt (Lipsky 1980). Socialsekreterarna gör redan innan beviljandet av det första steget (träningsboende) en bedömning av huruvida de finner det sannolikt att klienten ska kunna uppnå boendekapaciteten inför det steg som följer därpå (referensboende).

Oavsett inför vilken insats boendekapaciteten utreds vittnar intervjupersonernas svar om att bedömningen är en grannlaga uppgift och att denna utförs olika av olika socialsekreterare. Det ligger i gräsrotsbyråkratins, eller den professionaliserade organisationens natur, att undvika rutinisering just av detta slags mellanmänniska bedömning; någonting som dels kan förklaras av professionens strävan efter bibehållet inflytande, dels av organisationens svårighet att styra utfallet i klientärenden genom generellt utformade principer (Lipsky 1980; Hellberg 1991). I fall som detta får det till följd att den praktiserade policyn, för att följa Lipskys (1980) resonemang om gräsrotsbyråkratens betydelse, riskerar bli, eller upplevas som, godtycklig.

En sätt att bedöma klientens boendekapacitet, dess möjligheter att tillgodogöra sig insatsen och lägga grunden för ett beslut, är klientens historia. Att ha bott själv i ett antal år, klarat av hyresbetalningar och haft drogfria perioder tidigare kan vara en indikation på att klienten kommer att klara av egen lägenhet även framöver, och på så vis motivera träningsboende. Har klienten nyligen haft ett tränings- eller referensboende, men blivit av med detta, kan det motivera att inte bevilja samma insats nästa gång om det ligger nära i tid. Intervjuperson 5 uppger att den är extra försiktig i sin bedömning om klienten säger sig vara drogfri men

har en historia av missbruk och hemlöshet. Socialsekreterarna kan ta hjälp av klientens boendehistoria i sin beslutsprocess, genom att till exempel utreda om klienten har haft ett tränings- och referensboende tidigare och hur det har fungerat. Intervjuperson 5 redogör för hur tidigare situationer kan spela in:

Det var för ett år sen som hon inte klarade tränings- och referensboende, hur kan man tro på det hon kan klara det just nu? Förstår du? Den här gamla historien, den här personen har inte haft innan. Man använder de här gamla historierna för att också utreda och fatta nya beslut.

Under gruppintervjun utvecklar Intervjuperson 4 hur klientens historik kan påverka beslutet om insats, och på vilket sätt det påverkar och har betydelse för avvägningen mellan boendeformer:

Ja, för precis som du säger [vänder sig till Intervjuperson 1], har ingenting hänt, situationen är fortfarande precis likadan, det är ju klart att då blir ju den logiska tanken att, ”men om du har provat det här nio gånger tidigare, ingen förändring har skett sedan dess, du har inte infört något nytt i ditt liv eller lärt dig, alltså hur du ska hantera missbruk eller vad det nu kan vara som är problemet... vad är det då som gör att den tionde gången kommer att gå?” Det blir nåt slags logisk tanke av det.

Intervjuperson 4 fortsätter sitt resonemang med att förklara att klientens historia även kan påverka åt motsatt håll genom att säga någonting om klientens förmåga och resurser:

Och det är ju samma sak tvärtom, alltså om det är fråga om en klient som kanske i många år har haft egen lägenhet och skött hyresbetalningar och sen liksom halkat ner av nån anledning. Det tittar man ju också på. Alltså då vet man ju att förmågan finns, men hur är det med viljan och motivationen? Och vad var det som gjorde att man åkte ut? Och vad var det som gjorde att man kanske började med missbruk? Och vad har man gjort åt det? Har man gjort nånting åt det?

Intervjuperson 5 säger följande i ett resonemang kring hur en bedömning av en ansökan om boende kan gå till:

Intervjuperson 5: Men för andra personer, som har varit aktuell här hela tiden... sedan många år [...] för den här personen kan lösa sina problem på nåt sätt. Då det är inte så akut när han kommer till receptionen och säger att han eller hon behöver boende just för inatt.

Adam: För att ni känner personen sedan tidigare?

Intervjuperson 5: Man känner personerna, man känner hur de funkar.

Intervjuperson 1 resonerar kring hur klientens historia kan påverka bedömningen:

Alltså det är ju så att om man inte har klarat av vissa steg tidigare så är det ju troligt att det kan bli svårigheter. Men det... man får ju titta på vad har förändrats i övrigt för den personen. Det kan ju vara så att den har gått igenom nån behandling eller nånting och då får man ju naturligtvis beakta det också. Men om man inte har anledning att tro att nånting har hänt, utan personen har utvecklats i nåt avseende, vad gäller psykisk ohälsa eller missbruk eller vad det nu är, då är det klart att man blir tveksam vad gäller att låta personen göra samma misstag en gång till.

Ur intervjuerna kan det utläsas att klientens historia spelar in i socialsekreterarnas avvägningar och bedömningar, både genom att säga någonting om vad klienten har klarat av innan, vilket kan utgöra grund för att bevilja boende – men också någonting om vad klienten kanske inte klarar, vilket kan utgöra grund för att inte bevilja insatsen tränings- och referensboende.

Utifrån att all tid som ännu inte varit kan betraktas som historia ter det sig självklart att låta tidigare situationer spela in i bedömningen en klients behov och förmåga. Det finns dock ytterligare en aspekt av historiken som prognos. När man ser tillbaka på en klients handlande över tid, kan de enskilda handlingarna upphöra att vara handlingar och istället börja representera personliga egenskaper och bli en del av klientens person (jfr Foucault 2003). Handlingarna börjar säga någonting om klientens personlighet och förmåga utifrån denna. För att historien inte ska påverka avvägningen på så sätt att klienten inte beviljas boende, måste en tydlig förändring ha skett i klientens liv, där denne aktivt har valt att göra något och där detta kan uppmärksammas av socialsekreteraren, som ett bevis på att klientens egenskaper har förändrats.

Foucault (2003) menar att det i det disciplinära systemet, till följd av dubbelheten bestraffning och belöning, sker en differentiering som skapar ett system av dåliga och goda individer. Betydelsen av klienternas historiepräglade personlighet, och därtill förmågor, kan därmed förklaras utifrån förskjutningen från enskilda händelser till egenskaper (ibid.). Dessa säger sedan något om klientens möjligheter att klara ett boende framöver, förutsatt att ingen uppenbar förändring skett som kan förändra dess egenskaper.

Resonemanget kring historikens betydelse för klientens förmåga att ta till sig biståndet i form av tränings- och referensboende kan också förankras i den utredningsprocess som visat sig ofta föregå ett beslut. Flera av intervjupersonerna uppger att de i sitt utredningsarbete använder sig av en utredningsmall som består av ett flertal frågor kring klientens nuvarande situation, men också flera områden som berör klientens historia inklusive tidigare boenden, tidigare relationer och tidigare behandling. Detta organisatoriskt försedda hjälpmedel kan i sig tänkas påverka socialsekreterarnas inställning till klientens historia som betydelsefull för framtiden, eftersom denna utredning också kan lägga grunden för det formella beslutet.

5.6 Misslyckanden

Under intervjuerna har vissa frågor kretsat kring vad som kan ligga till grund för ett beslut om tränings- och referensboende, när det är en lämplig insats och i vilka fall insatsen inte är lämplig att bevilja. Samtliga informanter uppger att en avgörande anledning till att de inte alltid beviljar tränings- och referensboende är att de inte vill bidra till att klienten misslyckas. För en del klienter kan en sådan boendeform öka psykisk ohälsa, och därmed få en negativ följd för klienten. En felplacering kan också leda till att klienten flyttar ut från lägenheten efter en kort tid, och kan vara negativt för socialsekreteraren och för hyresvärden. Det är dock tydligt att en felplacering framförallt bedöms vara jobbig för klienten själv. Intervjuperson 3 beskriver vad det kan innebära att bevilja tränings- och referensboende när det inte passar för klienten:

Om jag beviljar någonting som jag känner att det kommer inte fungera så blir det ett riktigt, riktigt misslyckande för den andra. Och jag har inte gjort den en tjänst, jag har kanske gjort den en björntjänst. Och det är inte

schysst. För min bedömning är ju ändå att, nej visst det kan väl bli jobbigt för oss också, bli jobbigt för hyresvärden också, allting sånt där va, men största besvärligaste det är ändå för den som har gjort detta.

Intervjuperson 1 förklarar varför det inte är bra att bevilja något som den vet att klienten inte kommer att klara:

Utifrån att det är ju dumt att personen ifråga får ett träningsboende och sen direkt misslyckas. Det vill inte jag i alla fall medverka till.

Intervjuperson 2 berättar att om en klient nyligen har haft ett träningsboende och ansöker om det igen, är det viktigt att inte bevilja insatsen för snabbt, då det kan leda till att klienten inte klarar av boendet och socialsekreteraren därmed gör klienten en otjänst. Under fördjupningsintervjun lyfter Intervjuperson 1 åter misslyckande som något som bör undvikas, i relation till en diskussion om när tränings- och referensboende är en passande insats:

Jo för är man osäker, då har man ju svårt att bedöma liksom, vilken nivå klarar personen, då kan det hända att man tänker att det är bättre att ta det säkra före det osäkra så att vi inte får ett misslyckande.

Under fördjupningsintervjun för även Intervjuperson 4 ett resonemang kring varför det är så viktigt att undvika misslyckanden:

Just det här med misslyckande tror jag är en väldigt central del i det hela för att, alltså människor som är ärenden på socialtjänsten, många utav dem har ju inte jättebra självkänsla, jättebra självförtroende, de har varit med om mycket misslyckanden i livet, som de själva ofta uttrycker det. Jag tror att man som socialsekreterare tänker hela tiden att man vill höja de här människorna, man vill att de ska må bra, man vill att de ska bli drogfria, man vill att de ska komma vidare och vara en helt vanlig samhällsmedborgare precis som alla andra, och då vill man inte utsätta dem för misslyckanden i onödan om man får uttrycka sig så.

Socialsekreterarna bedömer i sina avvägningar klientens möjligheter att kunna bo, och må bra av att bo, i tränings- och referenslägenhet. Det tycks som att en stor

del av de avvägningar som görs i beslutsprocessen gällande tränings- och referenslägenhet syftar till att bedöma hur väl klienten kan tillgodogöra sig biståndet, och att undvika misslyckanden är av stor vikt. Det är enligt intervjupersonerna bättre att klienten bor kvar i sin nuvarande boendeform (exempelvis långsiktigt boende eller akutboende) än att flytta till en träningslägenhet och sedan inte klara av att bo under de villkor som gäller där.

Berättelserna om vikten av att undvika misslyckande kan läsas som en legitimerande förklaring av socialtjänstens beslut att gå emot klientens ansökan och istället utgå från den egna prognosen om klientens möjligheter att tillgodogöra sig insatsen (jfr Järvinen 2005). Det som socialsekreteraren legitimerar, är det avsteg den gör från principen om individens självbestämmande, en grund i socialt arbete och Socialtjänstlagen (SFS 2001:453). I de fall då klienten ansöker om tränings- och referensboende, men socialsekreteraren gör bedömningen att klienten inte kommer klara av ett boende i denna form och därmed inte bör beviljas det, frångår den klientens egna önskemål. Accounten består alltså av ett rättfärdigande genom vilket beslutet att gå emot klientens vilja motiveras med hänsyn till dess eget välmående och självkänsla (Scott & Lyman 2013). Detta tycks, med hänsyn till dess förekomst bland samtliga informanter, vara förankrat i den lokala kultur (eller folkliga logik) som ryms inom organisationen (Buttny 1993).

6. Slutsatser

I föregående kapitel har redogjorts för de resultat och analyser som tillsammans grundlägger svaren på de forskningsfrågor utifrån vilka studien har genomförts. Studiens syfte är att undersöka hur socialsekreterare fattar beslut om tränings- och referensboendeinsatser för hemlösa personer med missbruksproblem och/eller psykisk ohälsa och utgår från följande frågeställningar:

- Hur beskrivs beslutsprocessen i dessa ärenden?
- Vilka avvägningar görs under beslutsprocessen i relation till klienten?
- Vilken funktion anser socialsekreterare att insatsen fyller i arbetet med hemlösa personer?
- Hur kan vi förstå förutsättningar för, och följder av, socialsekreterarnas arbete med tränings- och referensboende som insats?

De kvalitativa intervjuer som har genomförts har genererat en bred empiri som med hjälp av tematisering och teoriapplicering ger svar på våra frågeställningar. Vi anser oss, med grund i resultat och analys, ha uppfyllt studiens syfte. I det följande redogörs för våra slutsatser, presenterade utifrån forskningsfrågorna.

6.1 Beslutsprocesser och avvägningar

Av socialsekreterarnas utsagor framgår att beslutsprocesser i ärenden som berör tränings- och referensboende ser olika ut från ärende till ärende, samt att en beslutsprocess kan sägas innehålla flera olika beslutsprocesser. Det framgår att de avvägningar som socialsekreterare gör, i förhållande till klienten och insatsen, är sammanbundna med, och utgör en del av, beslutsprocessen. Detta framgår av att avvägningar föregår beslut, men också att besluten föranleder ett behov av nya avvägningar.

Motivation, vilja och förmåga är exempel på faktorer som socialsekreterarna tar hänsyn till i sina avvägningar. Motivation kan enligt informanterna utläsas i klientens agerande och kan så säga någonting om klientens möjlighet att tillgodogöra sig insatsen. Att undersöka och ta hänsyn till klientens boendekapacitet utgör också en del av de avvägningar som görs, eftersom klienten

ska klara av att bo för att bli beviljad insatsen. Något som visar sig påverka bedömningen av boendekapacitet, är de krav socialsekreterarna uppfattar att Fastighetskontoret ställer på klienter som ska gå vidare till kommunalt kontrakt. Detta styr bedömningen av boendekapacitet även i relation till tränings- och referensboende. En avgörande faktor för beviljande av insatsen är att bedöma risken för att klienten misslyckas, i betydelsen att den inte kan leva upp de villkor som ställs i tränings- och referenslägenhet och därmed riskerar att skrivas ut. Risken för misslyckande framkommer som en grundläggande avvägning i beslut som rör insatsen.

Socialsekreterarnas avvägningar föranleder vissa beslut. Till exempel kan boendekapaciteten som avvägning föranleda att socialsekreteraren kan behöva fatta beslut om andra boendeformer, innan tränings- och referenslägenhet kan bli aktuellt, för att skapa sig en uppfattning om klientens förmåga att bo. Därtill kommer beslut om till exempel drogtestar och öppenvårdsbehandling, som kan möjliggöra bedömningar av klientens motivation eller drogfrihet.

I socialsekreterarnas beslutsprocesser ingår också uppföljning av beslutade insatser samt utredning av klientens bakgrund och nuvarande livssituation. Socialsekreteraren har att avgöra om vilken insats som ska beslutas i det fall en klient skrivs ut från ett boende. Ifråga om detta visar studien att det finns olika förhållningssätt till vilka handlingsalternativ som anses möjliga eller lämpliga: att regelmässigt placera vid akutboende eller att bevilja till exempel långsiktigt boende i mån av plats. Det är upp till socialsekreteraren att själv avgöra vilken boendeinsats som är lämplig i ett klientärende, men det framkommer att beviljandet av tränings- och referensboende för klienter som inte är så noga utredda eller som bor på akutboende kräver att beslutet diskuteras och förankras med förste socialsekreterare.

6.2 Insatsens funktion

Studiens deltagare anser att tränings- och referensboende fyller funktionen av en väg till ett eget boende och ett normalt liv, för den som har hamnat utanför bostadsmarknaden eller aldrig kommit in. Utifrån detta anser socialsekreterarna att insatsens fördelar för klienter huvudsakligen motiverar de villkor under vilka insatsen beviljas och bedrivs.

6.3 Förutsättningar och följder

Att bedöma klientens motivation genom dess agerande kan utifrån Foucaults (2003) disciplineringsbegrepp förstås som kontroll av klientens verksamheter. Att agera i enlighet med de krav som ställs, både på boendekapacitet och på uppvisande av motivation, belönas med att bli beviljad insatsen, få fortsätta bo eller avancera i boendet. När klienten inte handlar enligt de villkor den bedöms behöva följa eller inte manifesterar motivation, sker en bestraffning i form av utflytt från boendet, förlängd referenstid eller avslag av insats. Disciplineringen ingår i en samhällsstruktur som i socialtjänstens verksamhet skapar en differentiering av klienter. När klientens historia blir en del av de avvägningar socialsekreteraren gör i beslutsprocessen, bidrar det också till att klientens handlingar över tid blir en del av dess person, snarare än enstaka händelser. Ur ett individperspektiv kan insatsen sägas vara positiv i bemärkelsen att den utgör en väg till eget boende. Samtidigt kan disciplineringen och differentieringen av klienter bidra till att insatsen riskerar att cementera den strukturella hemlöshetspolitik som den ingår i. På detta sätt utgör det disciplinära systemet en förutsättning för insatsen samtidigt som det medverkar till att insatsen bibehålls.

Socialsekreterarna använder sig av legitimerande förklaringar i form av ursäkter och rättfärdiganden när de förklarar avvägningar och beslutsprocesser (Scott & Lyman 2013). Förklaringarna sker mot bakgrund av en folklig logik, eller social kultur, som kan sägas existera inom socialtjänsten (Buttny 1993). Socialsekreterarna betraktar insatsen som vägen till ett eget boende, vilket rättfärdigar de villkor och krav som ställs på klienten samt den otrygghet boendeformen kan innebära. De ursäktar att det ställs höga krav på klienten genom att hänvisa till Fastighetskontoret som en yttre gränssättare. Slutligen rättfärdigar socialsekreterarna att de till viss del frångår principen om klientens självbestämmande, genom att åberopa misslyckanden som något som främst drabbar och är till nackdel för klienten själv. De legitimerande förklaringar som används ska alla förstås som en del av den folkliga logik som kan sägas prägla socialtjänsten, särskilt då dessa teman är återkommande under intervjuerna, och syftar så till att lösa de motsägelser och dilemman som socialsekreteraren har att förhålla sig till. Eftersom de accounts som framkommer under intervjuerna inte

bara utgör ett sätt att förhålla sig språkligt utan därtill möjliggör och är en del av socialsekreterarnas förklaringsmodeller och handlande, får det följd för hur de arbetar med insatsen. I sammanhanget bör på nytt poängteras att tolkningen av förhållningssätten ifråga som accounts inte säger någonting om hur riktiga eller relevanta förklaringarna är. Det centrala är att förklaringarna utgör lösningar på de dilemman socialsekreterarna har att förhålla sig till, och på så vis legitimerar handlingsalternativen trots de problematiska aspekter dessa anses bära.

Studien visar att socialsekreterarna har en betydande diskretion ifråga om flera aspekter av sitt arbete (Lipsky 1980). De har själva att avgöra vad som avses med boendekapacitet och i vilken mån klienten besitter sådan, de kan i viss mån påverka beslut om utskrivning från boende som en följd av regelbrott och de ansvarar själva för bedömningen om vilken boendeinsats som är lämpligast i det enskilda klientärendet. Vi förstår denna diskretion som en följd av gräsrotsbyråkratins oförmåga att rutinisera det klientnära arbetet i människobehandlande organisationer (Hellberg 1991; Lipsky 1980). Det finns formella och informella ramar för diskretionen (Molander 2011). Till dessa hör en (outtalad) norm om att klienter inte ska flytta direkt till tränings- och referensboende från akutboende eller utan att vara utredda, och att de externa aktörerna, Fastighetskontoret och boenden, sätter gränser för i vilka fall en klient kan få bo kvar. Det ingår dock i socialsekreterarens åtaganden att utifrån den egna (professionella) uppfattningen göra avvägningar och fatta besluten som avgör organisationens fördelning av resurser (Hellberg 1991).

Studiens deltagare har gett uttryck för vad vi tolkar som strategier för hanterandet av diskretionen. Bland dessa kan utläsas valet av klienter som bedöms ha hög grad av motivation och goda förutsättningar för att kunna tillgodogöra sig insatsen. Av informanternas utsagor framgår att diskretionen ofta tar sig uttryck i ett slags företrädarskap, såtillvida att de söker förmå ett boende att behålla klienten trots regelbrott, att de söker godkännande av förste socialsekreterare för undantag ifråga om vägen mellan boenden eller att de överprövar en tidigare handläggares bedömning av boendeförmåga. Strategierna utvecklas som svar på de dilemman som organisationen inte förmår hantera (Lipsky 1980).

Dessa uttryck för, och utnyttjanden av, socialsekreterarens diskretion får ytterligare betydelse vid beaktande av Lipskys (1980) tes om att gräsrotsbyråkraten utgör och utformar vad som blir organisationens praktiserade

policy. Förutom att sättet de orienterar bland handlingsalternativ får följder för enskilda klienter kommer således också organisationens normer och arbetssätt att påverkas. De legitimerande förklaringar som utvecklas av socialsekreterare eller socialtjänst tjänar till att osynliggöra de dilemman och disciplinära, eller på annat sätt problematiska, aspekter av boendeinsatserna som identifieras av socialsekreterare eller klient. Förklaringarna grundlägger således inte en progressiv utveckling av arbetet eller de principer och förklaringsmodeller som hänger samman med det. Därtill kommer att socialsekreterare har att förhålla sig till kommunens och boendeinstitutionernas nuvarande uppbyggnad som en yttre gräns för handlingsalternativ, och det handlingsutrymme de åtnjuter begränsar sig således till val inom föreliggande system. Socialsekreterarnas möjligheter att själva definiera boendekapacitet, eller anstränga sig för enskilda klienter, rymmer dock potential för en gradvis utveckling av vad det innebär att göra avvägningar och fatta beslut i frågor om boende för hemlösa.

7. Diskussion

Studien har syftat till att undersöka det arbete som socialsekreterare utför i relation till tränings- och referensboende. Empirin skildrar socialsekreterares beslutsprocesser, avvägningar och resonemang kring insatsen, och utifrån vår analys har vi kunnat göra kopplingar mellan de professionellas arbete och de förutsättningar och följder som omgärdar det. I detta avslutande kapitel för vi en diskussion om några aspekter av studiens metod och slutsatser samt tidigare och kommande forskning.

7.1 Studiens presentation och metod

Backman (2008:87) påtalar att det i framställning av empiri finns risk för "publication bias", vilket innebär att forskaren styr urvalet och presentationen så att det ska framstå som mer sammanhållet än vad det i verkligheten är. Vi har genomgående under uppsatsprocessen reflekterat över detta och förhållit oss kritiska till vår egen läsning av det insamlade materialet. När vi genomförde intervjuerna och behandlade den insamlade empirin utgick vi inte från någon på förhand formulerad hypotes. Läsningen och tematiseringen av empirin utgick från våra forskningsfrågor. Våra teoretiska utgångspunkter utvecklades parallellt med denna process och applicerades i analysen.

I presentationen av materialet har vi försökt försäkra oss om att vara så transparenta som möjligt och redogjort för nyanser och motsägelser i materialet i den mån det har legat inom ramen för uppsatsens fokus. Med utgångspunkt i våra forskningsfrågor anser vi oss ha presenterat de delar av informanternas utsagor som ryms inom studiens syfte. Den empiri som utelämnats har utelämnats på grund av att den inte bidragit till att besvara våra forskningsfrågor. Vi tog i ett tidigt stadie del av tidigare forskning på området, vilket kan ha påverkat vår formulering av forskningsfrågor och intervjuguide samt utformning av teoretiskt ramverk. Det kan också ha påverkat vår förståelse av hur socialsekreterare arbetar med insatsen ifråga.

De teoretiska utgångspunkter som grundlagt analysen har möjliggjort urskiljandet av vissa samband och belyst materialet ur aspekter som bidrar till en utökad förståelse av problemområdet. Det bör emellertid påpekas att valet av

teoretiska begrepp med nödvändighet innebär att andra sidor av det studerade osynliggörs. Studiens fjärde forskningsfråga kan inom ramen för studien endast besvaras exemplifierande, eftersom det inte är möjligt att redogöra för samtliga förutsättningar för, och följer av, socialsekreterarnas arbete med insatsen. Vilka förutsättningar och följer som urskiljs och presenteras i uppsatsen är således inte endast beroende av empirins innehåll, utan även de teoretiska perspektivens fokusområden.

Vår position och våra relationer vid den studerade enheten har betydelse för studiens utfall. Vi uppfattade informanterna som bekväma i intervjusituationen, vilket kan ha bidragit till att de svar vi fick blev mångfacetterade och verksamhetsnära, snarare än en presentation av hur socialtjänsten "bör" arbeta. Vår relation kan också ha påverkat intervjuerna på så sätt att intervjupersonerna möjligen utelämnat en del information som vi antogs ha kunskap om, vilket i vissa fall kan ha undgått oss. Det är svårt att avgöra precis hur våra relationer vid enheten har påverkat studiens resultat, med de skiftande roller vi haft till informanterna. Att på samma gång vara före detta VFU-student, kollega och student i en forskarroll, är något vi med nödvändighet har behövt förhålla oss till, och ta i beaktande, under hela uppsatsprocessen. Att under en studies genomförande förhålla sig till denna mångfald av relationer har visat sig komplext. Det har emellertid också medfört en medvetenhet om forskarens oundvikliga påverkan på det studerade fältet och som sådan inneburit en förhöjd uppmärksamhet som vi hoppas förmedlats i redogörelsen för studiens tillkomst.

7.2 Studien i relation till tidigare forskning

Vår studie och dess slutsatser skiljer sig åt från tidigare forskning i flera avseenden, främst med anledning av skillnader i fokus, kontext, metod och analysnivå. Våra slutsatser bekräftas dock ifråga om vissa aspekter. Wörlén (2006) har i likhet med oss visat på det betydande handlingsutrymme som professionella upplever och de komplicerade prioriteringar som måste göras inom ramen för dessa. Till skillnad från vår studie visar dock Wörlén på lagtext som en viktig begränsning för handlingsutrymmet och en avgörande faktor i de professionellas bedömningar. Vår studie visar bland annat att socialsekreterare förhåller sig till klienters resurser och egenskaper, snarare än samhällseliga brister,

i sina bedömningar. Detta får stöd i Nyboms (2008) undersökning, vilket gör dess förklaring av individfokus som ett svar på en förskjutning av välfärdens funktion intressant även utifrån våra slutsatser.

Vad Matheson et al. (2006) redogör för om specialistsjuksköterskors beslutsprocesser har även vi funnit drag av i föreliggande studie. Sjuksköterskorna vittnar om samma slags relativa handlingsutrymme, vilket antyder att diskretionen kan säga någonting om professionalisering och gräsrotsbyråkrati generellt, snarare än att bara härröra sig till de specifika arbetsuppgifterna. Däremot återfinns i föreliggande studie inget av det forskningsbaserade argumenterande med klienter som påvisas av Matheson et al. (2006), vilket kan härledas antingen till att våra studier fångat upp olika aspekter av klientarbetet, eller till att den företeelsen är mer vanligt förekommande i en medicinsk kontext och helt enkelt inte förekommer vid den studerade enheten.

Vad Löfstrand (2003; 2005) visat om boendetrappans dynamik har inte varit föremål för undersökning i vår studie, men bekräftar den bild av boendelösningars funktion och uppbyggnad som kan utläsas i socialsekreterares resonemang och arbetssätt. Det kan observeras att Fastighetskontoret som aktör tillmäts en liknande betydelse i Löfstrands (2005) studie som i den föreliggande, och att våra resultat delvis visar samma disciplinära drag som Löfstrand redogör för i förhållande till trappstegsmodellen. Detsamma kan sägas om Knutagårds (2009) avhandling som också bekräftar vissa av våra resultat, såsom informanternas förklaringar av misslyckanden, målgruppen för vad Knutagård kallar "prövolägenheter" och de olika boendeinsatserna som delvis problematiska men på samma gång nödvändiga. Vad Sahlin (2005) skriver om på ett övergripande plan kan delvis sägas ha bekräftats på en tjänstemannanivå i föreliggande studie. Den godtycklighet som enligt Sahlin (2005) upplevs av klienterna i bedömning av boendeförmåga, kan i våra slutsatser förstås som en följd av att socialsekreteraren har en betydande diskretion, och få formella normer att förhålla sig till i bedömningen av klientens förmåga att bo.

Den studie som grundlägger föreliggande uppsats är på flera sätt ensam i sitt slag. Emedan vissa aspekter av metod, syfte eller slutsatser sammanfaller med tidigare forskning, har vi inte mött någon studie som behandlar tränings- och referenslägenheter med fokus på de avvägningar och beslutsprocesser som ingår i socialsekreterarens arbete med insatsen. Som sådan fyller uppsatsen funktionen att

synliggöra en del av det arbete som inte finns dokumenterat i rutindokument eller forskning, men som påverkar såväl klient som organisation. Studien kan utgöra underlag för reflektion och utveckling på det praktiska eller akademiska fältet och de analyser som redogörs för kan så erbjuda en fördjupad förståelse av resultatet. Vidare fyller studien funktionen att synliggöra ett nuläge, unikt i tid och rum. Utveckling av boendeinsatser och förhållningssätt till det sociala arbetet med hemlösa personer med missbruk sker ständigt, men i den mån detta endast studeras på strukturnivå synliggörs inte hur gräsrotsbyråkraten och gräsrotsbyråkratin påverkar och påverkas av detsamma. Vår förhoppning är att studien kan fylla denna funktion.

7.3 Fortsatt forskning

Denna studie kan säga något om hur avvägningar och beslutsprocesser ser ut just bland de fem informanter som vi har intervjuat, på den enhet de arbetar vid, i den berörda stadsdelen i Göteborg. För fortsatt forskning på området ser vi gärna jämförelser mellan exempelvis olika stadsdelar, för att undersöka om den folkliga logik vi påtalar skiljer sig åt i olika delar av staden och om andra avvägningar sker. Vidare skulle en studie av fler verksamheter som arbetar med tränings- och referensboende, eller andra boendeinsatser, vara av intresse för fortsatt forskning, mot bakgrund av att socialsekreterare i denna studie benämner boenden och Fastighetskontoret som en del i arbetet och som yttre gränssättare. Vilka avvägningar gör de i sitt arbete? Hur förhåller sig socialsekreterare och boendepersonal till företeelser som boendekapacitet eller risken för misslyckanden i arbetet med andra boendeformer?

För att få kunskap om hur socialsekreterare påverkar och påverkas av policyutveckling i förhållande till boendeinsatser för hemlösa personer behövs longitudinella studier av socialsekreterares avvägningar och beslutsprocesser.

Referenser

- Aspers, P. (2011). *Etnografiska metoder*. Malmö: Liber.
- Atherton, I. & McNaughton Nicholls, C. (2008). "Housing First" as Means of Addressing Multiple Needs and Homelessness. I *European Journal of Homelessness* 2, 289–303.
- Backman, J. (2008). *Rapporter och uppsatser*. Lund: Studentlitteratur.
- Bryman, A. (2011). *Samhällsvetenskapliga metoder*. Stockholm: Liber.
- Buttny, R. (1993). *Social Accountability in Communication*. London: SAGE Publications.
- Bäck-Wiklund, M. (2012). Prolog: Stat, profession, familj – om makt, normer och normering. I Johansson, H. & Bäck-Wiklund, M. (red.). *Att fostra familjen – en grundbok om styrning, föräldraskap och socialtjänst*. Malmö: Liber.
- Ellis, K. (2011). "Street-level Bureaucracy" Revisited: The Changing Face of Frontline Discretion in Adult Social Care in England. I *Social Policy & Administration*. 45 (3). 221–244.
- Foucault, M. (2003). *Övervakning och straff*. Lund: Arkiv förlag.
- Göteborgs stad (2002). *Tjänsteutlåtande. Förslag till handlingsplan: "Höjd kvalitet i arbetet för hemlösa i Göteborg"*. Diarienummer: 492/00. Göteborg: Göteborgs stadskansli.
- Göteborgs stad (2012). *Rätt boende – nuläge och förslag till inledande åtgärder*. Göteborg: Göteborgs stad.
- Göteborgs stad (2014a). *Göteborgs stads strategi och plan mot hemlöshet 2015-2018*. Göteborg: Göteborgs stad.
- Göteborgs stad (2014b). *Rätt boende – en handlingsplan för rätt boende, i rätt tid och till rätt kostnad*. Göteborg: Göteborgs stad.
- Göteborgs stad (2015). *Placeringskansliet – central samordning placeringar*. Hämtad 2015-04-01, från <http://www9.goteborg.se/alternativboende/InfoPlaceringskansliet.asp>
- Göteborgs stad (u.å.a). *Tränings- och referensboende Hisingen*. Hämtad 2015-04-12, från <http://www.alternativboende.goteborg.se/index.php/boenden/traenings-referensboende/traenings-och-referensboende-hisingen>
- Göteborgs stad (u.å.b). *BoListan – Göteborg*. Hämtad 2015-04-01, från <http://www.bolistan.goteborg.se/default.asp>

- Göteborgs stad (u.å.c). *Boendeverksamheten – alternativboende i Göteborgs stad*. Hämtad 2015-04-01, från <http://www9.goteborg.se/alternativboende/default.asp>
- HABITACT (2011). *Homelessness Policies in Gothenburg – Meeting Report*. HABITACT. Tillgänglig: <http://habitact.eu/activity/peerreview>
- Hansen Löfstrand, C. & Nordfeldt, M. (2007) Inledning. I Hansen Löfstrand, C. & Nordfeldt, M. (red.). *Bostadslös! Lokal politik och praktik*. Malmö: Gleerups.
- Hellberg, I. (1991). *Professionalisering och modernisering: en studie av nordiska akademiker i offentlig tjänst*. Stockholm: Arbetslivscentrum
- Hjerm, M.; Lundgren, S. & Nilsson, M. (2014). *Introduktion till samhällsvetenskaplig analys*. Malmö: Gleerups.
- Justesen, L. & Mik-Meyer, N. (2011). *Kvalitativa metoder: Från vetenskapsteori till praktik*. Lund: Studentlitteratur.
- Järvinen, M. (2005). Interview i en interaktionistisk begrebsramme. I Järvinen, M. & Mik-Meyer, N. (red.). *Kvalitative metoder i et interaktionistisk perspektiv. Interview, observationer og dokumenter*. Köpenhamn: Hans Reitzels Forlag.
- Knutagård, M. (2009). *Skälens fångar: Hemlöshetsarbetets organisering, kategoriseringar och förklaringar*. (Avhandling.) Malmö: Égalité.
- Kvale, S. & Brinkmann, S. (2014). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur.
- Lindgren, S-Å. (2007). Michel Foucault och sanningens historia. I Månson, P. (red.). *Moderna samhällsteorier: Traditioner, riktningar, teoretiker*. Stockholm: Nordstedts.
- Lipsky, M. (1980). *Street-level Bureaucracy: Dilemmas of the Individual in Public Services*. New York: Russel Sage Foundation.
- Löfstrand, C. (2003). *Boendetrappor och bostadslöshetskarriärer: en pilotstudie i Göteborg*. Stockholm: Égalité.
- Löfstrand, C. (2005). *Hemlöshetens politik: Lokal policy och praktik*. (Avhandling.) Malmö: Égalité.
- Matheson, C.; Van Teijlingen, E.; Bond, C.M.; Cameron, I.M.; Cronkshaw, G. (2006). "Specialist substance misuse nurses" assessment and decision making in the management of drug misusers. I *Drugs: Education, Prevention and Policy*. 13(6). 551–562.
- Meeuwisse, A. & Swärd, H. (2013). Introduktion: Vad är ett socialt problem? I Meeuwisse, A. & Swärd, H. (red.). *Perspektiv på sociala problem*. Stockholm:

Natur & Kultur.

- Molander, A. (2011). Efter eget skön: om beslutsfattande i professionellt arbete. I *Socialvetenskaplig tidskrift*. 18(4). 320–335.
- Nybom, J. (2008). Hur bedömer socialarbetare socialbidragstagares försörjningshinder? I *Socialvetenskaplig tidskrift*. 15(2). 152–169.
- Sahlin, I. (1992). Att definiera hemlöshet. I *Sociologisk forskning*. 28 (2). 51–71.
- Sahlin, I. (2005). The Staircase of Transition: Survival Through Failure. I *Innovation: The European Journal of Social Science Research*. 18(2). 115–136.
- Scott, M. B & Lyman, S. M. (2013). Accounts. I Jacobsson, K. & Wästerfors, D. (red.). *Från klarhet till klarhet: lysande texter för sociologisk forskning*. Malmö: Égalité.
- SFS 2001:453. *Socialtjänstlag*. Stockholm: Socialdepartementet.
- Socialstyrelsen (2009). *Tillfälliga lösningar för permanenta behov: Uppföljning av den sekundära bostadsmarknaden – kommuners boendelösningar för hemlösa personer*. Stockholm: Socialstyrelsen.
- Socialstyrelsen (2011). *Hemlöshet och utestängning från bostadsmarknaden 2011*. Tillgänglig: <http://www.socialstyrelsen.se>
- Stadsrevisionen i Göteborg (2005). *Sociala boendelösningar i Göteborgs stad*. Göteborg: Stadsrevisionen.
- Svensson, K., Johnsson, E. & Laanemets, L. (2008). *Handlingsutrymme: Utmaningar i socialt arbete*. Stockholm: Natur & Kultur.
- Thomassen, M. (2007). *Vetenskap, kunskap och praxis: Introduktion i vetenskapsfilosofi*. Malmö: Gleerups.
- Watt Boolsen, M. (2007). *Kvalitativa analyser: forskningsprocess, människa, samhälle*. Malmö: Gleerups.
- Wörlén, M. (2010). Att prioritera i socialtjänsten. I *Socialvetenskaplig tidskrift*. 17(1). 28–45.

Bilaga 1: Informationsbrev

DELTAGANDE I STUDIE KRING SOCIALSEKRETERARES BESLUTSPROCESS I ÄRENDEN MED TRÄNINGS- OCH REFERENSBOENDEN

Göteborgs universitet, den 24 februari 2015

Studiens syfte

Vi är två socionomstudenter vid Institutionen för socialt arbete på Göteborgs universitet. Vi arbetar just nu med en kandidatuppsats på socionomprogrammets sjätte termin. Syftet med studien är att undersöka och belysa hur socialsekreterare fattar beslut om tränings- och referensboendeinsatser för personer med missbruksproblem och/eller psykisk ohälsa. Studien har en kvalitativ ansats, vilket här innebär att vi är intresserade av socialsekreterarnas egna erfarenheter och uppfattningar i ämnet. Studien syftar till att undersöka dels hur beslutsprocessen ser ut, dels vilka bedömningar och avvägningar som ingår i beslutsfattandet. Vi tänker att vår studie kan hjälpa till att synliggöra processer i, och erfarenheter av, arbetet med den aktuella klientgruppen i förhållande till insatsen ifråga.

Studiens genomförande

Studien kommer att genomföras i två steg. Vi kommer först att intervjua fem socialsekreterare enskilt. Varje intervju beräknas ta mellan 30 och 45 minuter. Vi kommer därefter att genomföra en gruppintervju med samtliga av de socialsekreterare som intervjuats enskilt. Denna gruppintervju beräknas ta mellan 60 och 90 minuter, och kommer att ge gruppen möjlighet att reflektera kring några av de teman som framkommit under de enskilda intervjuerna. Samtliga intervjuer kommer att spelas in som ljudfiler för att hjälpa oss att komma ihåg vad som sägs. Det är endast vi två som kommer att ha tillgång till ljudfilerna.

Vi ser gärna att du till den enskilda intervjun tar med dig ett ärende som berör beslut om tränings- och referensboende. Du avgör själv om du vill ta med ett utredningsdokument eller om du bara vill ha ett specifikt ärende i åtanke. Vår tanke är att intervjun ska kunna ha sin utgångspunkt i detta ärende samt våra på förhand formulerade intervjufrågor. Det dokument du kan välja att ta med till intervjutillfället är tänkt att vara ett stöd för dig; vi kommer inte att läsa uppgifterna.

För dig som deltar i studien

Vår avsikt är att genomföra de enskilda intervjuerna vid ett eller flera tillfällen under perioden 2-11 mars, och att genomföra gruppintervjun någon gång under perioden 23-27 mars 2015. Vi är tacksamma för att ni hör av er så snart ni har möjlighet om ni är intresserade av att medverka i vår studie. Ni är välkomna att höra av er till oss om ni har några frågor eller funderingar kring medverkan i studien.

Du kommer att vara anonym i uppsatsen. Detta innebär att ingen information som kan härledas till dig kommer att förekomma i uppsatsen. Inte heller stadsdelsförvaltningens namn kommer att nämnas i uppsatsen. Inspelningarna kommer att raderas i samband med att uppsatsarbetet avslutas.

Deltagande i studien är frivilligt och du kan avbryta din medverkan när som helst utan att uppge orsak.

Bilaga 2: Intervjuguide, enskild intervju

Inledning

Vi informerar om vad deltagandet innebär och hur det går till (tidsåtgång, anonymitet, frivillighet och rätten att avbryta, inspelning, förvaring av uppgifter, publicering av uppgifter). Vi beskriver studiens syfte och intervjuens syfte. Vi berättar att de gärna får besvara våra frågor med utgångspunkt i det ärende de tagit med/har i åtanke men att de också kan berätta utifrån generella erfarenheter. Vi förtydligar att deras eventuellt medhavda ärende är tänkt som ett stöd för dem själva under intervjun, men att uppsatsen inte handlar om de individuella ärendena. I de fall vi refererar till ett uttalande specifikt, så kommer vi att anonymisera och byta ut uppgifter som riskerar kunna härledas direkt till dem eller klienter som personer. Vi ställer inte enbart frågor för vår skull, utan för uppsatsen och uppsatsens läsare. Därför kommer kanske vissa frågor verka dumma eller självklara. Vi är ändå intresserade av att höra ditt svar på frågan. Med beslutsprocess avses i detta sammanhang processen från A, att det finns ett (eventuellt) behov av boendeinsats, till Ö, att det beslutas om en insats eller ett avslag.

Frågor om uppdraget

- Vilken målgrupp arbetar du med?

Ärendet

- Har du med dig ett ärende, eller har du ett särskilt i åtanke?
- Kan du berätta lite om det ärende du har med dig?
- Hur kommer det sig att du valde detta ärende? (T.ex. är det typiskt för denna typ av insats?)

Beslutsprocessen

- Vill du beskriva hur det går till från det att du identifierar något slags behov eller får in en ansökan till att du beslutar om en insats? Vilka steg ingår i den processen?
- Har du några särskilda verktyg eller redskap för att fatta beslut i dessa ärenden? (Handböcker, rutindokument, lagtext, kollegor, magkänsla, möten, andra enheter, webbplatser, etc.)
- Upplever du några etiska dilemman i beslutsprocessen/när du ska göra din bedömning?
- Kan du säga någonting om när du brukar veta vad som skulle vara bäst i ett ärende? När, i processen från första mötet till att personen får ett besked, skulle du säga att du vet vilken insats (alternativt helt avslag) som passar bäst?

Valet av insatsen tränings- och referensboende

- I vilka fall är tränings- och/eller referenslägenhet en passande boendeform? Hur vet du det? Hur gör du den bedömningen?
- I vilka fall är det inte en passande boendeform? Hur vet du det? Hur gör du den bedömningen?
- Det finns ju andra typer av långsiktiga boendelösningar, till exempel långsiktigt boende i kollektivform. Vilka avväganden behöver du göra för att komma fram till ett beslut?

- Vad behöver du veta om klienten och dennes situation för att göra din bedömning? (Spelar klientens boendehistoria någon roll?)

Hur upplever du din egen roll i beslutsprocessen?

- Upplever du några begränsningar i ditt arbete? (T.ex. saker du skulle vilja göra men inte kan eller får göra)
- Vilka möjligheter att påverka beslutet upplever du att du har?
- Hur påverkar organisationen (socialtjänsten, enheten i sig) ditt arbete?
- Finns det några andra aspekter som påverkar ditt arbete?

Om insatsen, generellt

- Vad är din uppfattning om tränings- och referensboendelösningar? Fyller det någon funktion? I så fall, vilken? När fungerar det? När fungerar det inte?

Bilaga 3: Intervjuguide, gruppintervju

INTRODUKTION

I de enskilda intervjuerna har vissa frågor rört sig kring hur ett ärende kan se ut och vad ni gör. Andra frågor har handlat om vilka avvägningar ni gör. Vi har skrivit ut era intervjuer och analyserat dem. Ur svaren har vi kunnat urskilja vissa teman. Vi ska kort sammanfatta något av det som framkommit och utifrån det ställa frågor till er. Vi har fram till 10:30 på oss. Precis som under de enskilda intervjuerna kommer ni att vara anonyma, inspelningarna kommer att raderas efter uppsatsprocessens slut och ni kan avbryta när ni vill.

Ärendets gång

Ni är alla överens om att beslutsprocessen ser olika ut från fall till fall, och att varje ärende innehåller flera olika beslut. Vid detta tillfälle kommer vi inte att närmare gå in på ärendets gång, eftersom ni tillsammans målat upp en mångfacetterad men samtidigt samstämmig bild av ärendehandläggning som inte kräver fördjupning och diskussion.

Vägen mellan boendeformer

Under intervjuerna pratade vi bland annat om vägen mellan olika boenden. Flera av er talar om att komma vidare i boendet. En av er nämner att ni har gått ifrån trappstegstänket och att klienten ska beviljas det boende som den bedöms klara av. Samtidigt beskriver flera av er att klienter sällan går direkt till tränings- eller referensboende utan att först passera andra boendeformer. En anledning till det uppges vara att motivationsboende eller drogfritt boende kan användas för att se om klienten kan klara av ett eget boende.

- Känner ni igen er i detta?
- Vad kan detta bero på? (Eventuell följdfråga: Finns det ett trappstegstänk? Vad tänker ni i sådant fall om det?)

Under intervjuerna har vi pratat en del om att gå till exempel från jour- till drogfritt till träningsboende, och så vidare. Vi har också pratat lite om hur det kan vara att gå i motsatt riktning. En av er uppger att klienter som bryter mot reglerna i drogfritt boende eller i tränings-/referenslägenhet får "börja om" i jour-/akutboende. Andra beskriver att klienten, om den blir utskriven från referensboende, kan beviljas plats i exempelvis långsiktigt boende, men att kösituationen kan leda till placering i jourboende istället.

- Hur tänker ni kring detta?
- Vad händer, och vad ska hända, om en klient av någon anledning inte kan bo i det boende den beviljats?

Handlingsutrymme

Ni har alla berättat att varken enhetschef, områdeschef och nämnd begränsar ert arbete och att ni har utrymme att göra det ni bedömer att ni bör göra. Vi har pratat en del om begränsningar i ert arbete. Det har framkommit att brist på konkreta redskap och verktyg såsom handböcker och vägledande dokument, samt bristande kunskap och fortbildning kan utgöra en begränsning. Vi har också pratat om brist

på öppenvård, drogtester, drogfria boenden, behandlingshem och tränings- och referensboenden.

- Vilka möjligheter att påverka ert arbete upplever ni att ni har?

Om klienten bryter mot boenderegler uppger några att det i första hand är boendet själva som bestämmer om klienten får bo kvar eller inte. Några av er upplever dock att ni har möjlighet att påverka beslutet och till exempel förlänga referenstiden.

- Vad och vem avgör om en klient ska flytta ut från ett boende och vilken roll har ni i den saken?

Villkorande

För att få bo i någon form av drogfritt boende är regelbundna drogtester ofta ett krav. Andra krav som kan ställas är att klienten ska träffa sin kontaktperson och/eller delta i behandling. Vi har kunnat urskilja ett sätt att tänka och arbeta som innebär ett "givande och tagande" där klienten vill och ska leva upp till de krav som socialsekreteraren ställer, och socialsekreteraren ska uppfatta klientens ansträngningar och framsteg och bevilja boende efter de förmågor som klienten visar prov på.

- Är detta en träffande beskrivning?
- (Eventuell följdfråga: skulle ni kunna utveckla resonemanget om det arbetssättet?)
- Vad innebär detta för relationen till klienten?
- Vad innebär det för klientens möjlighet att "komma vidare", vilket angetts som ett viktigt mål i boendefrågorna.

Motivation, vilja och driv

En aspekt som enligt er alla kan avgöra om en person är lämplig för tränings- och referensboende är i vilken mån klienten i ord och i handling uttrycker en vilja att komma vidare till eget boende, bli självständig gentemot socialtjänsten, på sikt ha en sysselsättning, att delta i behandling och arbeta mot nykterhet. Klienten bör själv vara motiverad att följa de regler som finns inom tränings- och referensboende samt kommunalt kontrakt. Klienten måste ha ett intresse av att komma vidare, och hur starkt detta driv är har betydelse för socialsekreterarens bedömning.

- I intervjuerna har ni alltså pratat om motivation, vilja och driv. Vad innebär dessa begrepp och vad betyder de för era avvägningar?
- Hur blir man motiverad? (Eventuella följdfrågor: Kan ni som socialsekreterare påverka motivationen på något sätt?)

Boendekapacitet

Under intervjuerna beskriver ni alla vad det innebär att klara av att bo. En av er kallar detta för boendekapacitet. Ni nämner att kunna betala hyran, inte störa grannarna, hålla ordning i sin lägenhet så att den inte blir övermöblerad eller osanitär, upprätthålla drogfrihet, betala räkningar och inte få nya skulder, ta hand om sig själv och sköta sig. Gällande hur mycket en person ska klara av sammanfattar en av er med att säga "var den gränsen går vet jag inte exakt".

- Håller ni med om den här beskrivningen? Saknas något?
- Vilken betydelse har boendekapacitet i era bedömningar?

En uppfattning som framkom under intervjuerna var att pågående missbruk eller psykisk ohälsa ofta leder till att andra delar av boendekapaciteten fungerar dåligt.

- Vad är det som avgör, eller påverkar, klientens boendekapacitet?

Historik som prognos

Att ha bott själv i ett antal år, klarat av hyresbetalningar och haft drogfria perioder tidigare kan vara en indikation på att klienten kommer att klara av egen lägenhet även framöver, och på så vis motivera träningsboende. Har klienten nyligen haft ett tränings- eller referensboende men blivit av med detta, kan det motivera att inte bevilja samma insats nästa gång om det ligger nära i tid. En av er uppger att den är extra försiktig i sin bedömning om klienten säger sig vara drogfri men har en historia av missbruk och hemlöshet.

- Är detta en träffande beskrivning?
- På vilket sätt påverkar klientens historia er bedömning?

Att undvika misslyckanden

Ni uppger alla att en avgörande anledning till att man inte alltid beviljar tränings- och referensboende är att man inte vill bidra till att klienten misslyckas. För en del klienter kan en sådan boendeform öka psykisk ohälsa eller leda till att klienten flyttar ut. Klienter höjer sig själva när de lyckas, och förbättrar då sina chanser att lyckas även med nästa sak. Om man beviljar tränings- och referensboende för en klient som man tror eller vet kommer att misslyckas, bidrar man till att den tappar glädjen att fortsätta.

- Känner ni igen detta resonemang? (Eventuell följdfråga: Kan ni utveckla det?)
- En av er, som tycker att misslyckanden är viktiga att undvika, säger också att man ibland får ge personen chansen att testa det. Hur gör man avvägningen mellan de två förhållningssätten?

Klientens egen bedömning

Vi har nu pratat om olika saker som spelar in när ni gör bedömningar och fattar beslut. En annan sak som ni berört i de enskilda intervjuerna är att klientens egen bedömning av vad den klarar av och vad den behöver också spelar in.

- Hur förhåller ni er till klienternas egen bedömning? (Vi har pratat om att risken för misslyckande, motivation, boendekapacitet och historik ingår i de avvägningar ni gör. Vilken roll spelar klientens egen åsikt och bedömning? Hur jobbar ni med den?)

Övrigt

Anser ni att de områden som vi har berört ger en rättvis bild av hur ni arbetar i ärenden som rör tränings- och referenslägenheter, eller finns det ytterligare aspekter som ni vill att vi tar med oss?

Fastighetskontoret som aktör

Under intervjuerna har det framkommit att klienten ska klara av ett boende så som fastighetskontoret vill att man klarar av det. Flera av er upplever att fastighetskontoret sällan ser mellan fingrarna och att de har ganska höga krav på var klienten befinner sig, till exempel att de bör ha en sysselsättning för att kunna gå vidare.

- Hur får ni information om dessa villkor?

- Hade ni arbetat annorlunda om det var sedvanliga krav (alltså som andra hyresvärdar) som ställdes, snarare än de krav ni upplever att Fastighetskontoret ställer?

Tränings- och referensboende som insats

Ni uttrycker att tränings- och referensboende överlag är en bra och välfungerande insats. Insatsen bidrar till att klienterna normaliseras till att bo. Två av er uttrycker att insatsen är i stort sett den enda vägen till ett normalt liv. Genom insatsen kan klienterna få referenser som intygar att de kan betala hyra och sköta sig, och på så vis kunna söka andra boendeformer. En av er poängterar att bostad är viktigt när man kämpar med missbruk. Några av er anser att insatsen är bra men att det är lång väg att gå innan man får överta kontraktet och att det kan upplevas som en osäker boendeform för klienten, eftersom boendet beviljas ett år i taget.

- Känner ni igen er i den här beskrivningen?
- Har ni några andra tankar om insatsen som sådan?

OLIKA FÖRHÅLLNINGSSÄTT

Vi skulle vilja lyfta samtalet till att handla om olika förhållningssätt till arbetet med hemlöshet.

I USA på 90-talet kom något som kallas "housing first". Konceptet innebär att bostadslösa erbjuds ett förstahandskontrakt, utan motkrav på rapporter om drogfrihet, utan inskränkningar i privatliv och med samma besittningsskydd och skyldigheter som andra hyresgäster. Housing first bygger på en idé om att trygghet i boendet ger en grund för klienter att strukturera om sitt liv på egna villkor och i mån av vilja. I konceptet ingår rätten till ett team av professionella för stöd och behandling, ett så kallat ACT-team.

Det här förhållningssättet skiljer sig lite från tränings- och referensboende och det arbetssätt som vi pratat om idag.

I Göteborg finns ju Bostad Först, som är en variant av Housing First. Planen är att den verksamheten ska utvecklas och det ska tillkomma fler lägenheter de närmaste åren.

- Hur ser ni på de olika förhållningssätten?
- (Eventuell följdfråga: Vad ser ni för fördelar och nackdelar med de olika förhållningssätten?)
- Kan ett av koncepten fungera för alla klienter? (Eventuell följdfråga: Eller krävs den här mångfalden?)